

Helena.

Zložil Ivan Savéljev.

I.

Oj ta noč milobe polna!
Taka noč je bila takrat,
Ko je Romeo otožen
Stal pod oknom Julije.

A nocoj po beli cesti
Izprehajamo se trije:
Jaz na levi, on na desni,
In med nama Hélena.

Moj prijatelj se prikloni,
Da v oči ji vidi sladke,
Potle vzdihne togepolno
In šepeče ji zaljubljen:

»Gospodična Helena,
Glejte tam valove tihe,
Kak blešče se v mesečini!
Luna sveti se na dnu.

Ali ni svetla in krasna,
Kot visoko tam na nebu?
V srcu mojem slika Vaša
Sveti se takó ljubó.«

In nagnila se je k njemu
In molčala . . . a takrát
V srcu me je zbolelo,
In govoril sem otožen:

»Dà, kak tam v valovih svetlih
Sveti luna se vabljivo,

Kot bi čakala nestrpno
Zaročenca poznega.

Ah, kakó v valovih tihih
Sladko bi se tam sanjalo,
Tam bi srce pozabilo
Kar čutilo je nekdaj.◀

Strahom me pogleda ona,
In vsi trije obmolčimo;
Luna sanja tam visoko,
Sanja tiho v dnu valóv.

2.

Nad menoj se prva zvezda
Jasno zableščala je,
Lahna sapica večerna
Vrh goré pihljala je.

Tam od vzhoda, od Ljubljane
Divna pesem se glasi,
Glasne godbe čarne glase
Da jih čujem, se mi zdi.

In v dvorani razsvetljeni
Káko je življenje to!
Moje tožno srce hoče
V čárobno vrvenje to.

Oj to šepetanje sladko,
Oj ta živi plam očes!
In objemljejo se roke
V šumni, strastipolni ples.

Kot bi rožico pomladno
Hladni sever bil objel,
Med svetlé vrsté Heléno
Njen plesalec je odvel.

Ah, kakó je čarokrasna,
Kot ni bila prej nikdar,
Ah, kakó v očeh njegovih
Vnemlje se ljubezni žar . . .

Noč objela je Ljubljano,
Godba obmolčala je,
Nad goró s krvavim žarom
Luna zasijala je.

3.

Da morem to, postavil bi
 Heleni grad krasan,
 Najlepši grad, kar jih je kdaj
 Obžaril solnčni dan.

Ponosni stebri mrámorni
 Kipijo do neba,
 In streha se visoko tam
 Od zlata lesketá.

In ózri se z balkona dol
 Po svetu naokrog:
 Tam vrti najkrasnejših rož,
 Tam zelen, senčnat log.

Nešteto gostov se hladi
 Po logu na klopéh,
 Čuj! prav do grada sliši se
 Njihóv radóstni smeh.

Takó vesele nisem njé
 Še nikdar videl jaz;
 Kakó je srečen pógled njen,
 Kakó žarèč obráz . . .

V tem novem čaru skoro več
 Helene ne poznam;
 Pod temno lipo senčnato
 Sedim na klopi sam.

Uvela roža tam leži
 Na poti pred menó,
 Iz njene róke pala je,
 Ko šla je tod mimó.

4.

Na licu nobenem gorjá ni,
 Le meni je srce tesnó,
 Heleno v bleščèci dvorani
 Zaljubljeno išče okó.

Z lornjeto v prebeli ročici
 Med množico pestro sedi,
 V sočutju gorita ji lici,
 Ko zro ji na oder oči.

Visoko tam sredi azurja
 Zamišljena luna zre v noč,
 K nji žalostni spev trubačurja
 Odplava, sladkó vzdihujoč.

Ah, pesem o strasti kipeči,
 O vzdihih, o tajnih solzah.
 Ah, pesem o čarobni sreči,
 O sladkih, odbeglih sanjah.

Vzcvetèl je iz temnega groba
 Opojni romantike cvet,
 Srcá polasti se miloba,
 Kot sen iz pozabljenih let.

Kakó ti ljubezen ognjena
 V nedolžnih očeh plapolá —
 Ah, ti me razumeš, Helena?
 Ti čuješ te prošnje srcá? . . .

Postoj še! O kje v tem vrvenju
 Romantični sen je ostál?
 Prijatelji, tu smo v življenju,
 Applaudite — zástor je pál!

5.

Nebó gorí od zvezd nešteti,
 Z goré pihljá zefír leháh,
 Neznano hrepenenje diha
 Ta rosni mrak.

Na jasnem nebu sanja luna,
 Pod nebom sanja tihi svet,
 Ta bajni večer jaz bi sanjal
 Pač tisoč let.

Kakó čarobno v mesečini
 Obráz se tvoj blešči nocój,
 Kot sladka bajka tajnopoln mi
 Pogléd je tvoj.

Pri meni ti v lepoti jasni,
 Krog naju ta večerni raj . . .
 Kakó je trepetalo srečno
 Srcé tedáj!

A to je bilo davno, davno,
 In ne povrne se nikdár.
 Jesén je; nad menój oblake
 Podi vihar.

Po cesti hodim sam, otožen . . .
 Ah, ali je to sen samo?
 Helena! Ali ne pozna me
 In gre mimó.

V krvi.

Spisal **Fran Govekar.**

(Dalje.)

III.

Nekaj tednov poslej se je živila vsa četveroglava rodovina le s pičlim diurnistovim zaslužkom. Trda jim je šla! Vrhnik se je moral zadovoljevati tedaj zopet s suhim kruhom in preležanimi kvarglji.

Ko pa je loteristovka popolnoma okrevala, sta najela kmetiško pestunjo. Vrhnikovka pa se je lotila zopet svojega posla ter znova romala od enega konca mesta do drugega. Dohodki so se s tem vsaj nekoliko povišali.

Vrhnik je bil sedaj zadovoljen; sin in hči sta bila zdrava. Urška pa je bila zopet boljše volje, odkar je mogla zopet po svoji službi. Tudi on ni bil ravno bolan; seveda je breme starosti nosil čim dlje tem težje. Zapuščal ga je vid bolj in bolj, in hrbtišče se mu je krivilo. Delo v pisarnici mu je zastajalo. Krč mu je bil sključil popolnoma tri prste na desni roki, da je držal pisalo le še z največjo težavo. Često je moral počivati, ker ni mogel z desnico niti geniti. Ukori šefovi so se množili, in grožnja, da ga zapodi iz službe, se je ponavljala malo da ne že vsaki dan.

Vrhnik je skrival svojo slabost, kolikor je mogel. Z vsemi močmi se je oklepal svoje službice; saj je vedel, da bo moral brez nje stradati. In kaj bo z otrokoma? — Tako majhna in šibka sta, pa že berača! — S čim naj jima kupi poslej obleke, da pokrije njiju nagoto? — Ženin zaslužek bo zadoščal jedva za stanarino in za njeno skromno obleko. — Dnevi širomaštva, lakote, mraza in bolezni so mu grozili,

a odvrniti jih ni mogel. — O, da bi bil sedaj mlad, da bi imel krepke roke, bistre oči . . . delati bi hotel, z veseljem, neutrudno delati, ne za-se, nego za svojo deco. Zaman vse želje! Starost, onemoglost! —

Trepetal je torej od misli, da bo moral zapustiti za vselej Pajkovo pisarnico. — Da bi se obdržal čim dlje, je nosil zaostalo delo na večer domov. In potem je doma pisaril še cele noči, da je skončal, kar mu je bilo naloženo. Privoščil si je le par ur spanja. Tako se je zgodilo često, da je delal dvanajst do štirinajst ur za bore — gol-dinar . . .

Naposled pa je spoznal, da je vse prikrivanje starosti brezuspešno. Tolikega napora ni mogel vzdržati dolgo. Udal se je torej v usodo ter resignirano čakal, da ga odslovi dr. Pajk.

»Bo že Bog kako pomagal!« se je tolažil v svoji živi verski zaupnosti. »Saj je Urška še trdna in mlada. Zdi se mi, da je postala po porodu še zaljša. Skoro pet let sem jo redil zastonj, dokler ni dobila službe. Dote ni imela niti bora. Še za poroko sem ji moral kupiti krilo. — Sedaj sem star in nadložen — skrb za življenje bodi poslej njena! Vsaki nekaj časa.« —

Loteristovki se je povrnil ves stari humor, katerega je bila izgubila ob boleznih. Še celo bolj živa in vesela je postala. Oblačila se je vedno izredno lepo in čisto. Mladi, razposajeni gostilniški gostje se niso umeli in smeli z nobeno, bodisi še tako šegavo točajko bolje zabavati in šaliti, kakor z lepo Urško. Zamerila ni ničesar, ako so ji dali le piti. Če pa so jo povabili celo k svoji mizi, naročivši ji kosilo ali večerjo, tedaj ni bilo nikjer toliko vrišča in krohota, kot v njih družbi.

Včasih pa je zinin vendar-le kdo slepemu diurnistu besedo, iz katere bi bil moral spoznati žalostno resnico glede žene. Vrtnik pa se je samo dobrodušno namuzaval, češ:

»Da, da, moja Urška je prav prijazna in lepa ženičica. Sam Bog mi jo je dal! — O, vem, da jo imajo celo visoki gospodje radi v svoji družbi — saj pa zna res tako medeno govoriti in se tako gosposki sukati! — No, pač ni bila zaman devet let dekla pri izanskem grofu. Veliko je občevala ondi z mladima grofoma in s sinoma graškega barona, cesarskega namestnika. Hoj, grofiča in barona, to so vam bili cvet! Ha, ha! — Kaj so počeli vse po tistem parku okoli zoneškega gradu, v tistem zverinjaku za jelene in košute — ha, ha! — pa z grajskimi osli! — Pravcata neugnana družba, ki se ni bala ni križa, ni vruga. No, z mojo Urško so se prav radi menili in igrali, dokler so bili dečki . . . seveda, seveda — lepa je bila in besede je

znala postavljati, da je bilo veselje! — In ko je obolela stara grofinja, znana kot velika dobrotnica in strastna homeopatinja, za putiko, da se ni mogla ni ganiti z ležišča, jo je vozila Urška v stolu okoli parka, dokler ni preminila. Da, da. Ondi se je navadila marsičesa, kar ji sedaj dobro hodi. Resnica je, da ne premore loterijski urad služabnice, ki bi znala prodati tudi v najvišjih krogih toliko srečk, kakor moja Urška.«

Tako mu je ostalo neznano, kar je vedelo skoro celo mesto. —

Neko soboto zvečer je prinesla loteristovka napol svilen obleko domov.

»Evo, stari,« je dejala bahavo, »ali si vedel, da imaš tako varčno gospodinjjo?«

Tedaj je tlesnil Vrhnik strmeč z rokami.

»Ti si zlata vredna ženica«, je rekel ponosno. »Kako si si mogla prihraniti toliko, ko vendar tako malo zaslužiš? Joj, joj, to mi je celo čudo!«

»Da, da, tega ne ume vsakega pisarja žena!« je odvrnila ona s porogljivim nasmehom, katerega pa kratkovidni Vrhnik seveda ni zapazil . . .

Na starega leta dan pa je odpustil odvetnik Pajk svojega napol slepega diurnista. Rabiti ga ni mogel za nič več.

Starec je plakal, ko se je poslavljaj od mize in stola, kjer je delal toliko let zvesto in marljivo. Mnogo grenkih besed je slišal od ostrega šefa, vendar ga je ljubil tako udano, kakor ljubi pes svojega osornega gospoda.

V dve gubi sključen, je prišel ponižno v odvetnikovo stanovanje, da se poslovijo še od njega in soproge.

Ravno je hotel sestiti Pajk k obedu s svojo bolno soprogo, ko je vstopil Vrhnik.

»Kaj bi radi, Vrhnik?« ga je vprašal nevoljno odvetnik. Žal mi je, vsaka prošnja je zaman; rabiti vas ne morem za nič.«

»Ne, ne, gospod doktor!« je odgovoril Vrhnik ter si otiral solzne oči z rokavom. »Prišel sem se samo zahvaliti za vse vaše potrpljenje, katero ste imeli z menoj, starcem, toliko let. Želim vam, gospod doktor, vso srečo — — vso srečo, katero . . .«

Dalje ni mogel. Krčevito je zaihtel, da se je tresel po celem slokem telesu. Segel je po odvetnikovi desnici ter jo s solzami poljubil.

»Že dobro, že dobro, Vrhnik!« je dejal Pajk, katerega je bilo starčevo plakanje vidno dirnilo prav nemilo. Temnega obraza se je obrnil v stran.

»Ako potrebujete kaj obleke, se oglasite zopet o priliki,« je pri-
stavila odvetnica.

»O gospa, kako ste plemeniti!« je vzkliknil diurnist ter si
brisal oči.

»Ali pa pojdite kar takoj z menoj!« je dejala odvetnica, videč
njegovo oguljeno in zakrpano obleko. »Za majhen denar vam lahko
prenarede vse.«

Vstala je od mize ter ga peljala v obširno shrambo. Ondi mu
je naložila par odvetnikovih oblek, katere je bil zavrgel radi izmod-
nega kroja in sukna.

Potem pa mu je še rekla, naj pošlje vsako opoldne koga v njeno
kuhinjo po jedila, ki ostanejo od kosila.

Starec ni našel besed, da bi se mogel dovolj zahvaliti blagi
gospej.

»Gospa,« je jecljal, »kako naj vam izrazim svojo hvaležnost, ki
mi polni srce! Berač bi bil brez vaše dobrotljivosti. — Gospa, vam
nedostaje ničesar — vsega imate v izobilju, vendar naj vam želim
eno — zdravje! Odpustite, gospa — molil bom . . .«

»Hvala, hvala, Vrhnik,« je odvrnila odvetnica naglo ter, za-
krivši si oči z robcem, odšla v jedilnico . . .

Odtlej je bila navezana Vrhnikova rodbina na loteristovkin za-
služek in odvetnično miloščino.

Pestunjo sta odpustila, varstvo otrok pa je prevzel Vrhnik sam.

Dolgo se mu je težilo po starem delu; toda pestovanje, zibanje,
previjanje in pitanje otrok mu je dajalo toliko opravila, da je počasi
pozabil pisarnico.

Loteristovka je prihajala samo opoldne in zvečer domov, včasih
pa je ni bilo niti opoldne. Takrat je nesel starec otroka k hišni go-
spodinji, da ju varuje, sam pa je šel z gostimi, kratkimi koraki, oprt
ob palico in z loncem v roki k Pajkovim po ostanke, da z njimi uteši
sebi in otrokoma lakoto.

Včasih se je vrnila žena celo šele prav pozno po noči domov.

Rohneč in preklinjaje je ozmerjala tedaj »lenega krmežljavca, ki ni
za drugo na svetu, kakor da jé in spi.« — Potem je legla spat ter
se ni ganila do poznega jutra.

Po vzduhu pa, ki je napolnil sobo, je spoznal takrat Vrhnik,
da se je žena zopet — opila.

Ob takih prilikah se je dogodilo često, da sta začela otroka
sredi noči kričati in jokati, ne da bi s tem vzbudila mater.

Ko je naposled starec vstal, je našel navadno enega otroka tik postelje na tleh, drugi pa je ječal na postelji, trdo pritisnjen k zidu. Vrhnik je položil tedaj oba otroka k sebi na slamnato ležišče, katero si je postlal vsaki večer tik peči. —

Vrhnikovka se je udajala pijači bolj in bolj. Vso skrb za otroka in dom je prepustila možu; jedva, da jima je sešila kdaj par srajčic in oblek iz starega perila in starih kril dobrotne odvetnice.

Samo enkrat je zinil Vrhnik ženi besedo radi njenega popivanja in zanemarjanja otrok. Takrat pa jo je izkupil.

Razkačena se je zakadila vanj ter ga oštevala z najgršimi priimki in očitki: mari ne zasluži ona za svoje garanje nikakršnega priboljška? — Kaj li briga to grbastega plešca, ki ni bil žive dni za nič! — Niti kosčka kruha si ni mogel prihraniti za svoje stare dni! — Čemu je neki še na svetu, če niti otročajeve ne more sam opravljati! — Ona da leta za vinarji ves dan po mrazu ali vročini, po prahu ali blatu, da si prisluži vsaj nekaj cap! — Ako ne bi imela nekaterih dobrih ljudi, ki ji včasih tudi kaj darujejo, mu ne bi mogla plačati niti strehe nad glavo! Ali more storiti kdo še kaj več, kakor stori ona?! — Starec naj kar drži jezik za zobmi, če ima še sploh kako škrbino v čeljustih, pa Boga naj preko komolcev hvali, da ima tako varčno, pridno in čedno ženo!

Od tistih dob je diurnist molčal . . .

Loteristovka pa je prihajala čim češče vinjena domov. Njeno nekdanje lepo lice se je zalilo z zoprno tolščo in čudno rdečico; vsa njena nekdanje tako prikupljiva postava je postala čokata, široka, neokretna.

Navzlic temu pa se je umela z vkusno obleko napraviti še vedno mladostno in simpatično. Očividno si je hotela z vsemi sredstvi ohraniti telo kar najdalje zapeljivo in vabljivo.

Tako je pohajala loteristovka vedno načičkana in naličkana, pa tudi sita za svojim poslom, doma pa je vladala beda: otroka umazana, raztrgana, mož zanemarjen in često lačen, soba v največjem neredu.

Redkokdaj je popraskal Vrhnik z obrabljeno brezovo metlo po vegastih, črno umazanih sobnih tleh ter pometel jedva največjo nesnago, ki se je bila nakopičila pod mizo, pod posteljo in okoli peči. Po kotih pa je vedno ostajalo blato in smeti, torišče različne golazni. Okna so bila popolnoma slepa, od stropa nizdol so visele dolge, obširne pajčevine, po njih pa nebroj muh in nočnih metuljev.

Po leti je čepel starec na dvorišču ter se grel na solncu, otroka pa sta se igrala tik njega. Z otrokoma je kramljal neutrudno ves

dan, oponašal njiju prirodne glasove ter se razumeval z njima popolnoma. Otroka sta se pritiskala k njemu, mu jahala po kolenih, ga božala in ščipala po velih licih ter ga vlekla za sive lase. Starec jima je dovoljeval vse, se jima smejal, ali ju pa zopet ljubeznivo karal, kakor sta zaslužila.

Po zimi pa je prezebal Vrhnik, da se je Bogu smilil. Kadar ni bilo več polena, da bi bil zakuril, je legel v posteljo ter položil tik sebe otroka. Na ta način se je ogrel, dokler ni zopet kupila žena kaj kurjave ali pa mu podarila kaj Pajkovka.

Tako so minevali meseci in minevala leta.

Neko poletno popoldne je bil starec zopet sam doma z otrokoma, katera sta bila že v četrtem letu. Dolgo časa se je igral in pogovarjal z njima, naposled pa ga je premagala vročina. Zadremal je.

To priliko sta porabila otroka ter se izmuznila z dvorišča v vežo, od ondod pa na ulico. Tik ceste sta se začela igrati s prahom in kamenjem. Takrat pa se pridrvi splašen konj ter povozi Janezku nad kolenoma obe nogi.

Ko je na vpitje in javkanje ljudi prišel tudi prestrašeni diurnist na lice nesreče, tedaj se je onesvestil, videč svojega sina v krvi. In ko so malo dni pozneje pokopali Janezka, se je vedel Vrhnik kakor obupanec.

Izgubil je svoj vzor, svoj ponos, svojo nado za večno! In sam je bil te izgube kriv! — Sam je bil kriv, da so se mu v eni uri zgrudili vsi zlati gradovi v prah in pepel — sam je bil kriv, da so se razpršile vse krasne sanje o ponosni bodočnosti sinovi v grozen nič! Sam je bil kriv smrti svojega lepega sina, katerega je ljubil kot svojo dušo. Sedaj mu je bilo življenje prazno, nično, le v muko.

Starec je plakal nekaj tednov neutolažljivo. Ni jedel, ni pil, ni spal; samo plakal je ter si očital sinovo smrt. Po cerkvah, pri izpovedi, na božjem potu na bližnjem hribu v kapeli matere božje je iskal utehe svoji žalosti in miru svojemu srcu. Zaman. Klečečemu pred Najsvetejšim, so mu drle brez prestanka solze po licih in vzdihli se vrstili za vzdihli: »Oh, moj sin — moj sin!« Sredi noči se je dvigal z ležišča, poklekal sredi sobe, molil in molil ter ihtel: »Oh, moj sin — moj sin!

Na zadnje pa je omagal. Niti solza ni imel več. Nič več ni plakal, nič več javkal, pa tudi molil ni več . . . Top in nem je sedel nekaj mesecev v sobi, zrl v tla, tiho vzdihoval pa molčal. Z nikomer ni izpregovoril besede . . . Da ni skrbela hišna gospodinja zanj in za hčerko, bi bila oba poginila.

Naposled pa se je vendar-le umiril ter se oklenil z vso ljubeznijo svoje edinke, Tončke.

IV.

Tončka je bila jako lepo dekletce. Gosti zlati kodri so ji obkrožali okrogolični obrazek, in dvoje kot potočnice plavih oces ji je zrlo tako živo in ljubeznivo v svet, da se je obljubilo dete vsakomu takoj na prvi pogled.

Starec je imel nepopisno veselje z njo, in ponosen je bil na svojo zalo hčerko. Vedno je čepela tik njega, kadar se je naveličala tekati iz kota v kot, plezati s tal na stol, s stola na mizo, pa objemši očeta okoli vratu z obema rokama, preko njegovih prsi in kolen zopet na tla; gibčna in urna, oprezna in pogumna je bila navzlic svojim letom, da se ji starec ni mogel načuditi. Naglo si je zapomnila vsako stvar, se pogovarjala z njim, hoteč v svoji otroški radovednosti vedeti in razumeti vse, kar je videla in slišala.

Včasih sta šla z očetom na otroško igrišče. Tedaj je bil za Tončko praznik. Oče ji je umil, predno sta zaklenila temačno izbo, s svojimi odrevenelimi, tresočimi se rokami ročice in nosek, poiskal med ženinim perilom pisani predpasnik iz povoščenega platna, katerega je dobila Tončka v dar od hišne gospodinje, ga ji privezal za vratom in okoli pasu, in šla sta. Drobni korakov je stopical sivolasi diurnist kolikor možno ob hišah, se opiral z desnico ob kljukasto palico, v levici pa je držal malo, drobno, mehko ročico svoje ljubljenske, svoje Tončke. Boječe se je oziral na vse strani, ne preti-li kaka nevarnost njegovemu zakladu; strepetal je pri vsakem nenavadnem ropotu ter se zatekel vsaki hip v vežo bližnje hiše, boječ se, da mu ne bi ta ali oni voz, ta ali oni pes uničil tudi še to zadnje na svetu, na čemer je slonelo njegovo življenje, s čimer se je poživiljala njegova propadla životna sila.

Tončka pa seveda še ni mogla razumeti očetove bojzani, zato je niti zapazila ni. Veselo je poskakovala ob njegovi roki, se smejala, vpila, kazala s prstki in se jezila, kakor je baš nanesla prilika. Oče pa je bil gluha za vse njene prosee, dobrikajoče in hudujoče se besede — zaman ga je vlekla k temu ali onemu izložnemu oknu, kjer je bilo videti toliko in tako različnih in tako raznobojnih stvari, ktere bi bila vsaj rada videla, ali pa vedela, kaj in čemu so — zaman mu je kazala s svojim prstkom polne jerbace ovočja, cele kupe cvetic, krdela golobov, piščancev, puranov, polne deske svetloluskinastih rib — zaman se mu je ovijala okoli kolen, roteč očeta in mu s solznimi očesci zroč v obraz . . . ni je čul, ničesar ni hotel videti, le vedno

jo je tolažil: »Beživa, beživa, Tončka! — Potem, zunaj, tu je nevarno . . . da, da, si že pridna!«

Ko pa sta prišla izven mestne gneče v obširni drevored, kjer je bilo videti toliko lepih gospodov in še lepših gospej v čudovito krasnih oblekah; ko sta dospela do otroškega igrišča, kjer je dirjalo, skakalo, plesalo, vpilo, kričalo, jokalo in vriskalo neštevilno majhnih, srednjih, velikih, bogatih, revnih, lepih, grdih, načičkanih in zanikarno opravljenih otrok in otročajev: tedaj je izpustil diurnist mehko, drobno, malo ročico svoje Tončke ter ji dejal:

»Hej, Tončka, sedaj pa le poskoči — pa pridna bodi!«

Seveda ji ni trebalo tega dvakrat povedati. Vriskaje je stekla v največjo gnečo; oče pa je poiskal najbližjo klop, odkoder je, položivši obe roki na palico in naslonivši na njo brado, veselih, srečnih lic opazoval zabavanje svoje hčerke ter pazil, da se ji ne pripeti nič žalega.

Otroci so takoj obsuli Tončko; zakaj radi so jo imeli vzpričo njene živahnosti in ljubeznivosti. In Tončka je bila središče pri vsaki igri; za njene male, drobne, mehke ročice so se ruvali in prepirali dečki. Često je videl starec, kako so sinovi in hčerke najuglednejših meščanov božali njeni hčerki polna ličeca, kako so ji gladili bujne zlate kodre, občudujoč in hvaleč jo z najlaskavejšim dobrikanjem. Često je obstala ta ali ona bogato in elegantno nakičena dama, ki je prišla gledat, je-li pestunja ali bona zvesto pri njenih otrocih, ko je uzrla Tončkino zlatolaso glavico; pohitela je k njej ter jo poljubila, zadivljena ob ljubeznivosti otroškega kretanja in milobi njenega pogleda.

»Kako si vendar lepa, punčka!« jo je nagovorila skoro vsaka. »I kako ti je pa ime? — Tončka? — Jej, jej, Tončka! Le pridna bodi, Tončka!«

Znova jo je poljubila, nekako nevoljno in zavidno. se ozrši po svojih — nelepih kričajih.

In večkrat se je vrnila gospa s svojim soprogom ali pa s svojo prijateljico, da pokaže to nenavadno lepo dekletce.

Včasih pa so napolnile dame pogumno, a prijazno odgovarjajoči Tončki tisti opasnik iz povoščenega platna z najboljšim sadjem, najdražjimi sladčicami in raznovrstnimi igračkami. Otroku so se iskriale tedaj oči od same blaženosti. Pozabivši vse, je stekla Tončka najprej k očetu, kazat mu, kaj je zopet dobila; podarila mu je vselej nekaj ovočja, igrače pa je zrinila v njegove žepe. Ko je to storila, se je vrnila med družice in tovariše ter razdelila do pičice vse med-nje.

Po vsakem takem prizoru je nedostajalo pričam besed, da bi prehvalile Tončkino dobro srce. In zopet so jo obsipali s poljubi in zopet so ji božali in gladili ličeca in nje zlate kodre.

Često pa so vprašale gospe obče priljubljeno dekletce, kje je njena mamica, kje njen atej? — In Tončka je pogledala z bistrim očesom okoli sebe in, zazrši ob palici slonečega otca, pokazala nanj z drobnim, ravno iztegnjenim kazalčkom: »Tam, tam je ata!«

Dame so prišle k starcu, ki je spoštljivo odkril svojo belo, plešasto glavo, ter ga vprašale: »Vi, gospod, ste Tončkin dedek, ne-li?«

»Ne, ne, milostljive gospe,« se je odzval z nekim ponosom starec, »ne dedek, ampak oče Tončkin sem!«

In starček jim je začel pripovedovati gostobesedno in dolgovezno zgodovino svojega življenja, svojega trpljenja, svojih upov in dvomov, svojih želja in prošnja; pravil jim je, kako je že zdvojil nad vsem, in kako ga je končno vendar-le uslišalo dobrotno nebo po tolikih in tolikih letih, posušilo njegove solze, udušilo njegovo neutešeno hrepenenje, in da je postal oče . . . S prisrčnimi, gorkimi, naivnimi besedami jim je slikal tedanjo svojo srečo, pa plakal, ko se je spomnil sinčkove nesrečne smrti.

»Ah, milostljive,« je ihtel, »najhujša muka, najgroznejša kazen pa mi je zavest, da sem s am kriv sinove smrti — da sem s am umoril njega, ki je bil moj ponos, moja nada. Janezek, tako zal, tako bister fantek, bi bil delal v moški dobi čast vsemu Vrhnikovemu rodu, pa je moral v jamo, v črno, tožno jamo radi mene — radi menel — Oh, jaz nesrečnež, jaz lopov!«

Srčna žalost in istinito ganljiva obupnost starčeva je pretresla vsakoga, ki je čul njegove mile tožbe. Marsikatera solza se je pridružila njegovim tudi iz tujih oči. — Ko se je starec nekoliko umiril, je nadaljeval svojo povest ter jo končal z zatrjevanjem, da hoče vzgojiti iz svoje edinke vzorno marljivo, blago in ljubeznivo deklico, ki bo v radost ljudem, posebno pa milostljivemu Bogu . . .

Včasih se je spomnila kaka izmed dobrosrčnih, še bolj pa zvedavih dam, kaj bi starcu vsaj nekoliko zjasnilo mračne dni, ter mu stisnila v roke dar, za katerega se je diurnist zahvalil stoterno. Žal, da le včasih! — Navadno pa so se dregnile prijateljice s komolci po končani starčevi pripovedi.

In poslovivši se kratko, so odšle.

Vrnile se niso več ni k starcu, ni k Tončki . . . Prišle pa so druge, prišli so drugi, ki so takisto pozvedovali, ki so takisto božali lepo dekletce, pa poslušali dolgo starčevo pripoved, pa takisto obda-

rivši diurnista, še češče pa skomizgnivši z ramami in skrivnostno, hudomušno, porogljivo ali celo zaničljivo se muzajoč, izginili za vselej . . .

Tako so minevala in izginevala leta . . . Tončka je naglo rasla ter se krepko razvijala . . . Jedva sedem let stara je bila že kaj zala punca, močna, četudi vitka.

Ko je začela hoditi v šolo, tedaj je prebil Vrhnik mnogo ur sam, zapuščen.

Kadar je šla v šolo, jo je vsekdar spremlil. Skrbno jo je vodil za roko ter ji nosil knjižice in zvezke. Če je deževalo ali snežilo, je držal ves dežnik preko nje, naj si ga je premočilo do polti. Ko je šola minila, jo je zopet čakal pred vrati ter jo spremljal domov, držeč jo za roko in noseč ji knjižice in zvezke.

Tako sta postala Vrhnik in Tončka vsem znani osebi na cesti med Št. Pavelskim predmestjem in dekliško šolo. Ako so ju videli ljudje zjutraj na poti v šolo, so vedeli: pol osmih je! — in če sta se vračala, so zopet vedeli: enajst je minilo! — Takisto sta bila tudi popoldne marsikomu namesto ure.

Kadar sta prišla domov, sta spravila knjižice in zvezke lepo v miznico; Tončka je segla nato na omaro po srednje velikem loncu ter stekla k Pajkovim po jedila. Vrnivši se po dvanajsti uri, je našla očeta že za mizo, na katero je postavil dva škrbasta krožnika in dve žlici. Oče je razdelil prinesene ostanke na tri dele, položivši sebi in hčerki jedila na krožnika; kar je pa ostalo v loncu, je postavil na stran za ženo. Potem sta glasno molila ter začela jesti. Nasitivši se za silo, sta začela skupno črkati po abecedniku ter se vadila na ploščici s kamenčkom v pisanju. Izdelovala sta v zvezke naloge, ali se pa učila molitvic in pesmic na izust. Pri tem opravilu se je čutil Vrhnik nepopisno srečnega; neumoren je bil pri poučevanju svoje hčerke, ki je imela kaj razumno glavico . . . Čas jima je mineval, da sama nista vedela, kdaj; saj se nista zmenila niti za loteristovko, če je prišla slučajno domov obedovat ter molče zopet odšla. Povezala sta torej znova knjige ter se odpravila na pot v šolo. Zvečer se je ponavljalo isto opravilo. Matere nista čakala nikdar, ampak šla sta k počitku takoj, ko sta se naučila vsega, ter sta zopet na glas skupno odmolila celo vrsto večernih molitvic . . .

To je trajalo šest let . . .

Ko pa je dovršila Tončka dvanajsto leto, jo je vzela loteristovka iz šole ter jo poslala v tobačno tvornico, da pomaga delavkam lepiti škatlje za cigarete in smodke in tako kaj zasluži.

Jedva je odbilo zjutraj šesto uro, že se je morala odpraviti na pot, da je dospela do sedmih v oddaljeno tvornico. Tedaj je pozvonil debelu-hasti, vedno dobrovoljni vratar z velikim, nad durmi male stražnice obešenim, hripavim zvoncem ter zaklenil visoka, železna vrata.

Vsako jutro je hitela truma delavk za trumo delavcev mimo hiše, v kateri je stanovala Tončka. Eni teh se je pridružila ter z brzimi koraki spela za drugimi. Na poti ni nedostajalo nikdar smehu, šal in zabavljič. Tončka je molčala ter pazljivo poslušala, kaj si pripovedujejo starejše delavke, smejala se z njimi, često pa strmela, ne vedoč, kaj pomeni ta ali ona zabavljica, kako naj razume to in ono dvoumno šalo . . . Dospevši v tvornico, so se razpršile delavke po različnih oddelkih. Tončka je imela svojo delavnico visoko pod streho, kjer je, sedeč v družbi deklic svoje starosti, rezala debel papir ter lepila in stikala škatlje po vzorcih. Za red so skrbele »majstorice«, ki so hodile od mize do mize, pregledovale delo, popravljale, učile in kazale. Vsako trenotje je prišel v dvorano tudi strogi respicijent, starikav mož hudega pogleda, surovega glasu in rdeče, ščetinaste brade, kateremu ni bilo nikdar dovolj storjenega. Vedno je vpil, zmerjal in grozil. Govoriti so smele med seboj le delavke pri isti mizi, a samo tiho, napol šepetaje . . . Ko je bila ura dvanajst, je zazvonil zopet vratar, odprl železna vrata na iztežaj in, zibajoč se s svojim trebuškom naprej in nazaj, se muzal in kimal različnim delavkam ter jih ogovarjal z umazanimi dovtipi . . . Delavke so morale iti počasi druga za drugo skozi ozek hodnik, kjer so jih v naglici preiskovale »majstorice«. Potem so zopet hitele trumoma na vse strani domov; nekatere, ki so si prinesle jedila s seboj ali pa so jim jih donesli v canjicah otroci in stare ženice, so posedle klopi v bližnjem drevoredu in obedovale. Tončka je hodila domov ter se še pred eno v družbi istih dobrovoljnih tovarišic zopet vrnila na delo. Ko je minila šesta ura zvečer, je zapel poslednjič kričavi zvonec; zopet so preiskale »majstorice« odhajajoče delavke, in tvornica se je izpraznila. Iz enih široko odprtih vrat so vrele delavke, iz drugih pa delavci; nekateri so se pridružili posamičnim ženskim skupinam, drugi pa so šli, sami živahno se pomenkujoč ali pa tiho, s sklonjenimi glavami. Videti je bilo tu mladeničev, mož in starcev, zdravih in krepkih, rdečeličnih in bistrogledih, pa mnogo tudi medlih, trhljih, zelenkastorumenih obrazov, topih, plahih pogledov — slike izdelanosti, fizične in duševne propadlosti; videti je bilo tudi mladih, iskrih deklet, še nežnih otrok in mnogo žen, mater; nekatere čedno, ničemurno, napol gosposki oblečene, druge pa v siromašnem, ponošenem, skoro beraškem odelu. Tu radost, hrepenenje,

življenje, ondi nedovzetnost, skrb, lakot—čudna zmes značajev, obrazov in govoric. Vse pa je preveval dušeč, omotičen vonj tobaka . . .

Tončka je brzela domov.

Navadno sta šli z njo Mencejeva Nežka in Grumova Alenka. Stanovale so v sosednjih ulicah; Nežka je delala s Tončko pri isti mizi, Alenka, Nežkina sestrična, pa je bila že starejša delavka.

Nežka, katere šibka postavica se je radi zgodnjega sključevanja zgrbila, je bila bledikasta plavolaska, sivih, ostrih oči in nosljajočega, zaspanega glasu. Najraje se je pomenkovala o propovedih, o kapelanih, najnovejših mašnih knjižicah in najmodnejših svetniških podobah. Bila je družabnica družbe krščansko-katoliških devic sv. Uršule; na golem je nosila dva škapulirja ter na modrem in rdečem traku dve svetinjici. — Vedno je bila »zaljubljena« v najnovejšega pridigarja v stolni cerkvi. Svojih čuvstev itak ni razodela nikdar nikomur, nego le Tončki in Alenki. Njena »ljubezen« se je pojavljala le s tem, da je čepela skoro vselej pod prižnico svojega najnovejšega izvoljenca; »viseč na njegovih ustih«, je srkala njegove besede, »kot žejen jelen hladno studenčnino«, ter jih zatapljala v brezno svojega resnično deviškega srca — in pa s tem, da je šla k njemu vsa ko soboto zvečer k izpovedi . . . Ko so minile »šmarnice«, je pojemala njena ljubezen, dokler ni umrla popolnoma, pa se za adventnih »zornic« pojavila zopet nalik ptiču Fenisu, prerrojena, vsa nova. In tako dalje . . .

(Dalje prihodnjič.)

Cvetica.

Potoček cvetico je ljubil
In mimo nje je skakljäl,
Napajal jo s sladko vodico,
V vročini ji hlad je dajäl.

A ni ga ljubila cvetica,
Ljubila je solnce samó,
Ker solnce je bolj mogočno,
Svetlejšje, ko sámo zlató.

In potok od žalosti gine
In gine in se posuši,
Cvetica pa v solncu vene
In zvéne in omedli.

Erazem.

Pisma iz Zagreba.

Piše Josip Starè.

XXX.

Berite Novice, vesela igra v enem dejanju, spisala J. J. in J. K. Glume na slovenskom jeziku članovi hrvatskoga zemaljskoga kazališta. — Tako so nam plakati po oglih zagrebških ulic naznanjali svečano predstavo, ki jo je intendancija hrvaškega deželnega gledališča dne 8. decembra l. 1895. priredila na čast slovenskim gostom. Kdor se je le količkaj pečal s kulturnim razvojem hrvaškim in slovenskim, je strmeč obstal pred omenjenim naznanilom, in milo se mu je storilo pri srcu, a po glavi so mu rojile različne misli. »Ali je to mogoče? Ali je res, da bodo v sijajnem Talijinem hramu hrvaškem igrali skromno slovensko igro v slovenskem jeziku?« — Kakor neverni Tomaž je človek prestopil gledališki prag in — verjel je in še bolj strmel. Hrvaški predstavljalci so res v slovenskem jeziku igrali in tako čisto in gladko so izgovarjali slovenske besede, da jih slovenski predstavljalci v Ljubljani ne bi mogli bolje. Občinstvo, ki je do zadnjega kota gosto napolnilo prostorno gledališče, je z burnim ploskanjem odlikovalo vrle umetnike ter s smehom in karakterističnimi opazkami pričalo, da do dobrega umeje igro, ki, dasi je majhna, vendar tako resnično riše dobo iz kulturnega razvoja slovenskega naroda. Med gledalci so bili zastopani vsi stanovi od imenitnega hrvaškega grofa do preprostega rokodelca. Vsakomu si na obrazu videl redko zadovoljstvo in veselje; nihče, ne »kajkavec«, ne »štokavec«, se ni izpodtikal ob jeziku, ki se je vsakemu zdel domač, kakor sam hrvaški jezik. Pač pa se je marsikdo čudil, da se slovenska dramatična literatura more ponašati z igro, kakršne nima izvirni repertoar hrvaški. Da se je v hrvaškem gledališču v Zagrebu predstavljala slovenska igra v slovenskem jeziku, je samo po sebi imeniten historičen dogodek, ki se ne sme pozabiti; imeniten pa je ta dogodek tudi zato, ker nam priča, kako se je razvil in opilil naš slovenski jezik, ki se sme danes ponosno glasiti na tujem pred odličnim razumništvom in plemenito gospodo, na »tleh, ki pomenijo svet«, nikar, da bi ga človek preziral doma in se ga sramoval, kakor je, žal, bilo v časih, ki jih še marsikdo pomni.

Pravzaprav je slovenska gledališka igra v Zagrebu imela biti le nežna vljudnost, s katero je rahločutni intendant hrvaškega gledališča,

dr. pl. Miletić, pozdravil slovenske goste, kakor kadar tujega gosta pozdravljamo v njegovem jeziku. Takšna vljudnost je bila prav primerna zato, ker so Slovenci to pot prišli v Zagreb, da vidijo novo gledališče, ki z zunanjo svojo obliko, zlasti pa z notranjo svojo sijajnostjo presega vsa poslopja, kar so jih Hrvatje zadnjih petindvajset let za kulturne namene zgradili v narodni svoji stolici, v belem Zagrebu. Kako se je hrvaška narodna omika v zadnjem četrtsotletju na vse strani lepo razcvetela in povzdignila, je »Zvonovim« čitateljem dovolj znano iz dosedanjih »pisem iz Zagreba«. Za vsako kulturno napravo so si Hrvatje že postavili poseben dom, le dramatična umetnost je še čakala dostojnejšega zavetja, in srečno ga je dočakala. Na prostornem trgu, ob katerem stoje sami kulturni zavodi, se je v kratkem času šestnajstih mesecev povzdignil veličasten Talijin hram, s kakršnim se ponašajo le velika mesta. Leta in leta so se nabirali dobrovoljni prineski; krajcar do krajcarja se je polagal v gledališki zaklad, ki je naposled narastel na pol milijona. Zdaj je zagrebsko mestno starejšinstvo podarilo potrebni prostor, a deželna vlada je dodala še kakih 200.000 forintov, in tako se je »z združenimi močmi« z novim gledališčem dostojno ovenčalo petindvajsetletno kulturno prizadevanje. Sam cesar in kralj Franjo Josip I. je prišel v Zagreb, da s svojo navzočnostjo poveliča redko petindvajsetletnico, da sam s svojo roko zabije zadnji kamen in odpre novi kulturni hram; a prišel je tudi, da sploh vidi, kako se je od zadnjega njegovega poseta pred šestindvajsetimi leti pod blagim njegovim ustavnim vladanjem povzdignil beli Zagreb, in kaj se je od tedaj storilo za kulturni napredek na Hrvaškem. Imel je dokaj videti, in bil je povsem zadovoljen in presenečen, kakor so pričale dobre njegove oči, in kakor je sam potrdil z vladarsko svojo besedo. Prelepi so bili dnevi, ko smo blagega vladarja svojega imeli v svoji sredi in smo videli, kako se on z nami veseli kulturnega napredka našega. Ne bomo opisovali velikih zunanjih svečanosti, niti kako so kmetje in meščani v praznični opravi, plemeniti velikaši pa v bleščečem gosposkem sijaju iz vseh hrvaških krajev hiteli v Zagreb, da vidijo in slave ljubljene kralja svojega; kajti vse to je neznatno proti onemu notranjemu zadovoljstvu in splošni oni radosti, ki se s peresom ne da opisati.

Ko je cesar in kralj zabil »zaključni« kamen ter z balkona brezštevilni množici oznanil, da je novo hrvaško deželno gledališče odprto, je še obljubil, da bode v podporo tega gledališča iz zasebnih svojih sredstev dajal poslej po deset tisoč goldinarjev na leto. Nato si je do dobrega ogledal novo poslopje ter izrazil popolno svoje zadovoljstvo.

— Osnovo novemu hrvaškemu gledališču sta izdelala sloveča dunajska graditelja Fellner in Helmer v slogu pozne italijanske renesanse. Ložije, balkoni, kupole, stebrovi, podobe in druge stavbene posameznosti, umetno izdelane, lepšajo zunanje lice krasnega poslopja. Skozi glavni vhod pod širokim balkonom prideš v prostorni vestibil, iz katerega pelje več širokih stopnic v lože in na galerije. Vse je sijajno; stene so obložene z gladkim umetnim mramorjem, stropi so bogato pozlačeni, držaji so oviti z rdečim žametom, a drže jih lični pozlačeni lobodi. Tako je tudi po širokih hodnikih. V samem gledališču je prostora za 1300 ljudi. Lož je vseh skupaj 64, od katerih sta v prosceniju ena za dvor, ena za bana, ena za mestnega župana in ena za mestno starejšinstvo. V parterju je 344 sedežev, a za njimi prostora za 150 stoječih gledalcev. Med ložami drugega nadstropja se amfiteatralno vrste tako zvani balkonski sedeži in galerija. Sploh je razvrstitev prostorov ista, kakor po vseh modernih gledališčih. Lepo izdelane in bogato pozlačene stukature, med njimi prijazne narodne slike na stropu, rdeče obložene lože ter gosto nameščene svetilnice in krasni lesteneč z električno lučjo ti kažejo gosposki sijaj in vkusno elegantnost. V prvem nadstropju je velik foaje z dvojnimi bifetom za lože, a v drugem manjši za balkone in galerijo. Na glavnem zagrinjalu nam je hrvaški umetnik Bukovac v primernih skupinah naslikal pesnike in igralce od Gundulića do naših dni, kako se klanjajo boginji dramatične umetnosti. Najbolj se iztiče doba ilirska; v tej skupini vidimo tudi Slovenca Stanka Vraza. Oder je dosti prostoren; prednji del je 15 metrov širok, a 36 metrov globok; zadnji pa 14 metrov širok in 10 metrov globok. Predaleč bi zašli, ko bi hoteli naštevati vse razne sobe in dvorane, ki se vrste okoli odra po vseh nadstropjih ter so namenjene najrazličnejšim potrebam in gledališkimi skrivnostim, o katerih navadni gledalec nima niti najmanjšega pojma. Le to moramo še poudariti, da je akustika v novem hrvaškem gledališču izvrstna, ter da gledalec iz zadnjega kota vse dobro čuje in vidi, kar se na odru godi.

Olikanemu razumništvu, h kateremu prištevamo častite »Zvonove« čitatelje, bi bilo danes nepotrebno govoriti o kulturnem pomenu gledališča; saj so začetki dramatične umetnosti tako stari, kakor je stara človeška omika sploh. Seveda, razloček med gledališčem in gledališčem je velik. V lepem in dobrem gledališču so združene vse umetnosti; že v samem poslopju vidiš večjo ali manjšo arhitektonsko dovršenost, ki jo povzdigujejo slikarstvo in kiparstvo ter najrazličnejše stroke umetniškega obrta. Na odru se predstavljajo plodovi dramatične umetnosti v vezani in nevezani besedi, ki nam kažejo prizore iz človeškega

življenja vseh stanov in vseh narodov sedanjega in preteklega časa. Pravzaprav se ti prizori gode pred nami, kakor v resničnem življenju, a zato je treba zopet posebnih umetnosti in posebnih umetnikov in toliko drugih pripomočkov, katerih gledalec ne vidi in jih tudi videti ne sme, da mu ne motijo vzbujene domišljivosti. Gledališke predstave povzdiguje tudi glasbena umetnost, ki je v operi tesno zvezana z dramo ter je v nji dosegla najvišjo stopinjo dosedanje svoje dovršenosti. Obema, drami in operi, se je v baletu pridružila še plesalna umetnost, ki ima tudi vzbujati občutke lepote, dasi, kakor vsaka druga umetnost, lahko zaide na kriva pota spolske prostote. Dobro gledališče nam torej ponuja kaj različnih užitkov, in sicer takih, ki človeku blaže um in srce ter ga obenem kratkočasijo in razveseljujejo. Dobro gledališče je prekoristna naprava, brez katere ne more biti noben omikan narod, in katera torej potrebuje vsestranske podpore, nikar nasprotstva. Da bode gledališče res to, kar zahtevamo, da bode — to mora biti skrb intendancije.

V novem hrvaškem gledališču je intendancija na tri leta poverjena gospodu Miletiću, o katerem smo že lani povedali, s kako gorečnostjo in s kakim požrtvovanjem se je posvetil težki svoji nalogi. Že tedaj smo omenili, koliko truda in koliko ovir ima hrvaški intendant, ki bi rad narodno gledališče povzdignil na stopinjo prvih gledališč velikih mest, s katerimi pa se Zagreb za zdaj le še ne more meriti. Zato nam častiti gospod intendant ne zameri, če pravimo, da je rodoljubno in vse hvale vredno njegovo delovanje tudi letos še »eksperiment«, in zadovoljni bomo, če v treh letih naše gledališče spravi v pravi tir ter mu da ono stalnost, po kateri on in mi enako hrepenimo. Materijalne podpore ima hrvaško gledališče dovolj; kajti deželna subvencija znaša 40.000 for., cesarjeva 10.000 for., mestna tudi 10.000 for., a lože so za celo leto razprodane za kakih 30.000 for.; vsega skupaj ima torej zagotovljenih 90.000 for. na leto. Hrvaško gledališče ima pa tudi velik dramatični zbor, v katerem vidimo lepo število starejših umetnikov in umetnic prvega reda ter nadepoln, nardarjen moški in ženski pomladek. Ni je dramatične igre, kateri naši umetniki ne bi bili kos. In vendar, kaj vidimo letos? Na dve, tri operne in operetne predstave pride komaj ena drama, dasi s pevskimi močmi nismo kaj posebno srečni. Pa saj ni čuda; v nedeljo popoldne se poje, v nedeljo zvečer se poje in v ponedeljek zvečer se zopet poje, a mnoge vaje tudi niso, da bi si pevci in pevkineje čuvali grla in pljuča. Prav lahko se pri takšnih razmerah prikrade kaka hripava »premiera«, nam pa sé tedaj le še bolj toži po vrlih

naših dramatičnih igralcih, katere bi rajši videli na odru, nego v ložah in v parterju.

S tem pa nikakor ne mislimo kratiti zaslug cenjenemu našemu intendantu: le pokazati smo hoteli velike težave, s katerimi se mora boriti. Gledališče je namenjeno vsem stanovom, pa treba vsakemu dajati po nekoliko užitka in zabave, ki se mu najbolj prilega. V Zagrebu je tudi mnogo gospode, zlasti vojaške, ki slabo umeje drame v hrvaškem jeziku, pa hodi rajša k operam, operetam in baletu. Zato bi nam gospod Miletić lahko zavrnil: »Uspeh je na moji strani,« in ne bi mu mogli oporekati, kajti gledališče se letos kaj dobro pohaja in je skoraj vsaki dan polno; a to je najboljši dokaz, da gospod intendant ve, kaj ljudi vabi v gledališče. Tu ne smemo pozabiti prekrasnih in dragocenih inscenacij, kakršnih smo doslej bili vajeni videti le po velikih prestolnih mestih. Ne le opera, ampak tudi vsaka drama se predstavlja v tako lepi »stafaži«, da ima človek dokaj gledati, in da večkrat tudi izkušeno in razvajeno oko kar obstrmi, kadar mu se pokaže nov prizor. To vleče. Vlečejo pa tudi »moderne« dramatične novosti, ki se z boljšim ali slabšim uspehom, vsekakor pa z veliko reklamo dajejo v Parizu, Berlinu in na Dunaju. Te »premiere« pa ne ugajajo vselej našemu etičnemu vkusu, in milo se nam stori, če prelistamo »repertoire« hrvaškega gledališča zadnjih let, v katerem smo videli nad dve sto raznih in tudi prav dobrih iger, in vendar od mnogih nismo dočakali »reprize«, dasi smo je po več let željno pričakovali. Zdi se nam, da letos velja geslo: »Opere, balet in novosti«. Sicer pa še ne moremo reči zadnje besede, kajti ni še minila polovica sezone; priznati pa tudi moramo, da se letos v gledališču vselej prav dobro zabavamo in kratkočasimo.

Sneg.

V noči pa je padel snežec,
Snežec beli;
V vrti zadnji so mi cveti
Se ospeli . . .

Tudi v srce naše često
Snežec pade,
Zamori uzore zlate,
Svetle nade.

Carmen.

Dušne borbe.

Spisala **Pavlina Pajkova.**

(Dalje.)

II.

Drugi dan je oživila opoldanski obed najinih znancev prikupna oseba mladega moža, Franja. Kakor je Feodora slutila, je bil on prišel naslednje jutro po sprejemu njegovega pisma.

Franjo je bil profesorjev polubrat, kar naj tolmači njiju nenavadno razliko v letih. Celih dvajset je bil mlajši od njega.

Njiju oče se je bil namreč v drugič oženil, a šele potem, ko je celih petnajst let nosil križ vdovstva. Ljubil je svojega edinca Emeriha čez mero in se mu je bal dati mačeho, katera ga menda ne bi tako negovala, kakor ga je on.

Ko je Emerih, končavši srednje šole, zapustil očetov dom, da se izobrazi za svoj bodoči poklic, je vplivala zapuščenost, kateri je bil zdaj izročen, tako hudo na priletnega moža, da je postal otožen. Prijatelji in med njimi tudi sin so mu svetovali, da bi si izbral družico, da ne bode samotaril.

Mož se je dal pregovoriti. Ne da bi si mnogo premišljeval, si je izbral v podporo svojih starih dni neko daljnjo sorodnico, dobrodušno priletno gospodično, ki je že od nekdanj izkazovala njemu in sinu posebno sočutje in prijaznost. A muhasta usoda mu je kot namček določila še poseben sijaj sreče. Postal je še enkrat oče sinku, kateremu bi bil lahko ded.

Mali Franjo je bil silno šibko in bolešno dete. Izgubivši očeta, še predno ga je dobro poznal, je postal še slabotnejši. Z očetovo smrtjo se je zrušila rodbine gmotna podpora, in pičla pokojnina materi ni dopuščala skrbeti za bolehnega otroka tako, kakor bi bila morala. A ker se nesreča najrajša tam vgnezdí, kjer je beda že nakopičena, je postal Franjo sirota tudi od materine strani, ravno ko je imel vstopiti v gimnazijo.

Brat Emerih je visel s celim srcem o tem živečem prežalostnem spominu preljubega mu očeta. A kaj je on mogel zanj storiti, on, ki se je takrat še sam boril za svoj obstanek! Ker pa je bil resni, razumni, nadarjeni mladenič znan in priljubljen pri mnogih boljših obitelji, h katerim je zahajal kot domači učitelj, je dosegel vendar po svojih

pokroviteljih, da so nadepolnega dečka vzeli v neki benediktinski zavod v odgojo. In tako se je Franjo med samostanskimi zidovi in pod vplivom pobožnih, modrih mož razvijal, kar se tiče duha, v vzornega mladeniča, njegovo telo pa je ostalo šibko in bolešno, da so že križ napravili nad njegovim življenjem. Jetika ga združuje, se je dejalo o njem.

Narave je bil tihe, idealistične, otožne, kakršne so navadno mladi ljudje, ki nosijo v sebi kal smrti.

Franjeva najiskrenejša želja je bila, da bi postal redovnik in profesor na istem zavodu, kjer je preživel mladost. A radi slabega zdravja se mu ta želja ni mogla izpolniti. Naj zapusti čim preje zavod, za katerega strogo življenje ni bilo ustvarjeno njegovo telo, tako je velel zdravnikov odločni ukaz. In tako je Franjo postal posvetnjak proti svoji volji.

Posvetil se je odslej uku. Postal je tudi on, kakor njegov brat, profesor, a samo na srednjih šolah. V Sarajevo ga je bila zanesla usoda, s katero se je bil kmalu sprijaznil. Tamošnje južno podnebje je blagodejno vplivalo na njegovo zdravje, in ko je bil srečno prebil rahla, nevarna leta prve mladosti, se mu je zdravje utrjevalo vedno bolj. Suhljast in bledoličen je bil še vedno, a visoko njegovo telo se ni več pripogibalo k tlom, kakor prej; njegov preje hripavi, tanki glas je sedaj odmeval čvrsto in krepko; njegovo preje medlo, udrti oko je gledalo zdaj jasno, smelo in podjetno, dasi je še vedno zdaj pa zdaj odseval v njem sijaj prejšnje otožnosti.

Deset let ni videl brata. Isti dan, ko je Emerih praznoval poroko s Feodoro, je preživel ubogi Franjo, na duhu in telesu bolan, najbridkejši dan svojega življenja: poslavljaj se je od priljubljenega mu zavoda. Je-li čudo, da se je tedaj komaj oziral na mlado bratovo nevesto, ki je prišla s svojim soprogom pozdravljat novega sorodnika?

Z bratom sta si potem malo dopisovala, ne iz malomarnosti, temveč le zato ne, ker je vedel, da bi mu on s svojimi pismi kradel dragoceni čas, o katerem se je Emerih venomer pritoževal, da mu ga primanjkuje. Oglašal se je redno po dvakrat, k večjemu po trikrat na leto, toliko, da mu je vselej naznanil, kako se ima, ter poslal svoje pozdrave njemu in svakinji, katere zunanosti se niti več spominjal ni.

Ravno tako kratko in suhoparno mu je potem Emerih po tri ali štiri mesece pozneje odgovarjal.

Povedali smo že, da že deset let ni bilo Franja več v domovino. Kar se v njem vzbudi hrepenenje, da bi jo iznovič obhodil. Hotel, moral si je zopet ogledati mili svoj domači kraj, kjer mu je tekla zibel. Nazaj grede od svojega potovanja po domovini, je želel še brata

pozdraviti, od onod pa raztegniti svoje potovanje čez niže-avstrijske kraje in se potem čez Ogrsko vrniti domov v Sarajevo.

Povedali smo, da je bil Franjo isti dan bratov gost. Kakor postane sobica, v kateri vlada neprijeten mrak, svetla in prijazna, ako se nenadoma ukrade vanjo žarek solca skoz napol spuščeno zaveso, tako je postalo namah v krogu našega profesorja in njegove soproge živahno, veselo vsled Franjevega prihoda. Koliko je znal Franjo pripovedovati, koliko je imel pozvedavati! Kako veselo se je razlegal po sicer tihi obednici njegov krepki moški glas, spremljevan zdaj pa zdaj od iskrenega smeha!

Feodori se je zdelo, da živi novo življenje, da se je preselila v mamljivo, njej čisto neznano okrožje.

Tudi profesor je bil danes izredno dobre volje, posebno še zato, ker je bil srečno izročil stavcu razpravo, ki mu je še včeraj delala toliko preglayice. Prav iz srca se je veselil novo prerujenega brata, in ko je zrl v mladega, življenja polnega moža, je čutil, kako mu je on še vedno, kakor nekdanj, drag, in kaka škoda bi bila, ko bi bil padel kot žrtva neizprosni smrti.

Ko je bil dal duška svojemu srčnemu veselju nad bratovim prihodom, je priplul v svoji dobri volji do neke nove zvezdoslovne teorije. Med tem, ko je na dolgo in široko razkladal predmet, ki je bil dokaj dolgočasen, mladima, v njegovi bližini sedečima osebama, med tem sta se drug drugzega opazovala Franjo in Feodora, poslušajoč profesorja le z navideznim zanimanjem.

Da se je bil Emerih močno postaral, je bil Franjo na prvi pogled spoznal, a da je njegova žena tako mlada in ljubka, v prvih trenutkih ni bil zapazil. Šele zdaj, ko je bil dlje časa v njeni družbi, ga je presenetil nje nežni, plemeniti obraz, omamilo njeno ljubeznivo in preprosto vedenje in ganila nje skrbnost in udanost do soproga, katerega hči je bila videti, ne žena. Občudoval jo je in obenem pomiloval. Je-li srečna z njim? — Po videzu sodeč, bi bil dejal, da, a razum mu je pravil, da ni. Ni-li ona premlada, preživahna zanj? Ni-li on preresen, premrtev za-njo? Taka vprašanja si je zastavljal sam.

Feodorino oko, vajeno zreti v resnega soproga z nagubančenim, zamišljenim licem, se ni mogla nagledati vedrega, navdušenega obraza Franjevega in njegovih bistrih oči, ki so se tako prijazno vanjo ozirale izpod gostih obrvi in visokega duhovitega čela. Ker je bil Franjo silno podoben bratu, si je mislila pri tem na tistem, da je bil Emerih najbrže ravno tak v svoji mladostni moški dobi. Bil! a ona ga tedaj ni poznala. Nekaj, kakor obžalovanje, da ga ni, se ji je oglasilo v

prsih. Nje pogled se je v tem trenutju ujel s Franjevim pogledom. Oba sta uganila drug drugega misli, in oba sta živo zardela. Franjev veseli obraz se je v trenutju uresnobil, a Feodorin, ki je še pred nekaterimi trenutki žarel navdušenja, je zabledel. Vidna zadrega je nastala med njima. Oba je navdajala tesnoba, da jima je govorjenje postajalo težavno in mučno.

Ta očitna njiju izpremema je vzbudila Emerihovo pozornost. Zapazivši njiju resna obraza, se je ustavil sredi živahnega razkladanja.

»Zdi se mi, da vaju dolgočasim s svojim razpravljanjem,« reče užaljen. »Ne zamerita, otroka, staremu knjigožrcu, ki je polovico svojega življenja preživel pri katedru in med knjigami, če se tudi v rodbini izpozabi. No, pa saj je Feodora tega že vajena; ona je jako potrpljiva z mojo nepopoljšljivo slabostjo, če se tudi pri tem menda večkrat dolgočasi. Zato me prav posebno veseli, da si naju, Franjo, obiskal. Ti ji boš gotovo dušo in telo oživil s svojo navzočnostjo.«

»Žal, da se ne morem dolgo pri vaju muditi,« odvrne Franjo mirno, a brez prejšnje živahnosti. »Jutri, kvečjemu pojutrnjem moram odriniti. Moje potovanje je še precej obširno. Tudi se nameravam tu pa tam še ustaviti, da si ogledam kraje.«

»Dečko, ti si pa napravil račun brez krčmarja,« odvrne profesor. »Deset let nisi nama prišel pred oči, a zdaj bi se kakor duh nama samo prikazal in potem izginil! Ti si zdaj najin gost, dokler te šola ne pokliče v daljnjo Bosno. Še teden dni se pomudimo tu v mestu, a potem naju spremiš v nižeavstrijsko letovišče. Povabljena sva tja k mojemu dobremu tovarišu v njegovo poletno vilo, ki stoji v najčarobnejšem kotičku dolenjeavstrijske dežele. Krasno jezero se razprostira ob vznožju vile, lesovje in gorovje pa osenčujeta nje ozadje. Primerno veselo družbo ondi tudi najdeš, in zagotavljam ti, da ne boš obžaloval, ker si brata poslušal.«

»Kakor bi ti rad ustregel, pa res ne morem sprejeti tvojega vabljivega predloga,« odvrne Franjo sicer z odločnim glasom, a z izrazom globokega obžalovanja in vznemirjenih oči.

Profesor si poravna naočnike na nosu in skoz nje upre pogled na svojega brata. Nato reče vidno užaljen: »Tvoje dolgo bivanje v tujini ni ostalo brez vpliva, kakor vidim; tujina je ohladila gorko čuvstvo, ki si je nekdanj za-me gojil.«

»Emerih, ti mi delaš krivico,« vzklikne Franjo, do dna duše zadet. »Nekateri prijatelji so menili — da — da ne bi bilo napačno — ko bi se sešli v« — jeclja v silni zadregi, ker mu v trenutku ne pride nič pametnega na misel, s čimer bi se opravičil. A v istem trenutju

ga je sram nameravane laži. Privzdigne glavo, katero je ves čas, ko je brat govoril, imel pripognjeno, navidezno zamaknjen v umetni monogram, ki je bil uvezen v prtič, jo strese odločno, kakor da bi se hotel iznebiti neprijetne misli, ter hitro pristavi: »Ako je tebi, Emerih, ustreženo, da vaju spremim v letovišče, pa bodi!«

»Seveda mi je ustreženo, norček,« se smeje profesor. »Ali bi te bil sicer poprosil? — Kaj ne, Feodora, da ga tudi ti želiš čim dalje mogoče imeti v svoji bližini,« pristavi, obrnjen proti ženi, ki je hlastno pospravljala mizo, kakor da nima važnejšega in nujnejšega opravila.

»Ti veš, da, kar je tebi ljubo, je tudi meni prav,« odvrne Feodora s tihim, negotovim glasom in povešenimi očmi.

»Meni je še posebno zato prav, ker bode s tem tudi tebi ustreženo,« nadaljuje profesor z vidno zadovoljnostjo. — V duhu si je bil namreč že naslikal, kako prijetno bode zanj, ker mu ne bode treba vselej spremljevati žene na izprehode in izlete. Franjo ga bode nadomestoval, a on bode smel med tem premišljevati in pisariti, z eno besedo: smel bode živeti v svojem življu. —

Tisti teden pred odpotovanjem v letovišče je vsem trem kmalu prešel. Profesor je presedal dober kos dneva na vseučilišču, da je dijakom podpisaval izkaze; domov prišedši, pa je pribežaval k svojim knjigam; saj jih bode moral za dolgo dolgo časa zapustiti. Brata je videl samo pri obedih, a takrat se je rad mudil z njim.

Franjo je bil malo doma. Izprevidel je, da je tam za nadlego. Marljivo so delali priprave za odhod, in stanovanje je imelo razdejavno in nevljivo lice. Izprehajal se je brezmiselno po mestu, obiskoval znance, posečal muzeje in druge ogledovanja vredne kraje, a pri tem bil silno razmišljen. Zdelo se mu je, kakor da biva njegov duh čisto drugje, oddaljen od predmeta, pri katerem se je mudil. In bilo je tudi tako. Sam sebe je vedno premišljeval, ker se je sam sebi dozdeval nekako tuj. Čutil je, da se v njegovih prsah vrši nekaj resnega, važnega, pomenljivega, nekaj, česar razvoj bi moral ovirati. To njegovo novo skrivnostno notranje žitje ni bilo sicer neprijetno, a vendar tesnobno. In vedno bolj je obžaloval, da je privolil v bratovo željo. A čutil ni poguma, da bi iznovič brata užalil, preklicavši dano besedo. —

Feodora, vedno pridna in skrbna gospodinja, se je zdaj odlikovala tem bolj v tej kreposti; vedno se je gibala. Da bi se s Franjem mudila, za to ji ni ostajalo časa. A čudno; za soproga ga je imela mnogo več, nego nekdanj. Venomer se je brigala zanj, se zanimala za njegove pogovore in mu stregla celo tedaj, ko ni bilo treba.

A pri tem je nje lice ovajalo tajno presunjenost, nje oko je gledalo plaho.

»Vidiš, Franjo, kako dobro je človeku, ako ima skrbno ženico,« se pohvali profesor, videč, kako ga neguje Feodora. »Kar se gmotnih skrbi tiče, ne zaostajam za najbolj razvajenim otrokom. Treba mi je samo izraziti željo, in miza je pokrita z meni najbolj priljubljenimi jedili; in kadar me obhaja spanje, zaprem oči in mirno zaspim; saj me ne tare nobena skrb. Svetujem ti, da bi se tudi ti skoro ozrl po pridni gospodinja. Nespameten vsaki mož, ki se ukvarja z vsakdanjimi malenkostmi in nadlogami, ako mu je duh ustvarjen za kaj višjega.«

»Ako naj posnemam tvoj vzgled, imam za to še dovolj časa,« odvrne Franjo z nasmehom, ki je pa skrival bridko porogljivost.

»Po meni se ne smeš ravnati. Mene moraš smatrati za izjemo, katero po navadi ali zasleduje zla, ali odlikuje mila usoda,« odvrne profesor resno. In ker je Feodora zapustila brž sobo, zapazivši čudni razvitek njiju pogovora, je profesor svobodneje nadaljeval: »Redkokdaj se prigodi srečno naključje, da naleti prileten mož na tak biser, kakor je Feodora. Druga mlada ženska bi se bila kmalu naveličala starikavega, dolgočasnega moža ter si iskala nadomestila z dovoljenimi in tudi nedovoljenimi kratkočasnostmi. A kako se ona čuti zadovoljno in srečno v tistem življenju, katero ji jaz ponujam!«

»Ali si pa tudi prepričan, da je Feodora srečna?« pozveduje Franjo.

«In zakaj bi ne bila?« se začudi profesor. »Skromne, blage ženske, kakor je Feodora, potrebujejo silno malo, da so srečne.«

»Ali pa silno veliko,« momlja Franjo bolj za-se. »Jaz pa vendar mislim,« pristavi glasneje, »da ti svoje žene ne umevaš prav, da se sploh premalo brigaš za nje notranje življenje, in da je torej nikakor ne ceniš tako, kakor ona zasluži.«

»Moj dečko, vidi se, da si še mlad, in da tvoj duh še plava na bleščečih krilih domišljanih vzorov,« odvrne profesor dobrodušno. »Ne boš-li kar zahteval, da bi mož mojih let igral ulogo kot ljubimec?«

»Jaz ne mislim na tvoja leta, temveč se oziram na njeno mladost, in mladost ima svoje pravice,« odgovori Franjo resnobno. »Povem ti tudi, Emerih,« nadaljuje navdušen, »da nisem kmalu videl tako prikupljive ženske, kakor je tvoja Feodora. Ona ni samo popolna v duševnem, temveč tudi v telesnem oziru. Ali ne vidiš, da je krasotica prve vrste?«

»Ali se ti res tako dozdeva?« se smeje profesor. »Res, da mi je takoj v prvem trenutju ugajala, kakor mi ugaja tudi sedaj, ker je

pametna, ker je blaga in pridna; a kakšne so poteze njenega obraza, kakšna je barva njenih oči, zato sem se, bogme, malo brigal.«

Franjo je bobnal nervozno po mizi, oko pa mu je nemirno krožilo sem in tja. Že je odpiral usta, da bi odgovoril; toda premisli se in ne reče ničesar.

Tudi profesor se zamisli. Briše in briše si naočnike, dasi so že davno osnaženi, dokler ne stere enega stekla; šele tedaj se vzdrami.

»Menda imaš ti vendar prav,« reče udano; »bojim se res, da Feodore ne znam osrečevati. In tu imaš zopet dokaz, da ne smeš posnemati mojega vzgleda, da bi se ženil na stare dni.«

Franjo ni niti poslušal dobrohotnega bratovega nasveta. Tem bolj pa ga je razburila njegova izjava, da Feodore ne zna osrečevati. »In zakaj je ne znaš?« vpraša z naglim, skoro burnim glasom, temna rdečica pa mu oblije moško lice.

V tem trenutju stopi Feodora v sobo, da postreže s črno kavo.

Profesor olajšan vzdihne; saj je ona s svojim vstopom napravila konec čudnemu in, kakor se je njemu zdelo, nespametnemu razgovoru. Čemu se tudi brat vtika v njegove reči?

(Dalje prihodnjič.)

Tadej Kosciuszko.

V spomin stoletnice spisal Iv. Steklasa.

(Dalje in konec.)

Poljski narod je zaupal v tem žalostnem položaju največ Kosciuszku, katerega je sploh imenoval »velikega svojega očeta«. Pa to je bil tudi v resnici veliki domoljub, kajti on je vodil vse priprave za osvobojenje naroda. Dne 24. in 25. sušca se je imela vzdigniti vsa Poljska.

Ali že s početka tega meseca je razvil uporno zastavo brigadir Madalinski, ki ni hotel razpustiti svojih čet, kakor mu je bilo zapovedano. Že na državnem zboru v Grodnu so namreč sklenili, da se ima poljska vojska zmanjšati od 30.000 mož na 15.000. Ko se je pa med tem zapletla Rusija zopet v novo borbo s Turško, je iznovič zahteval general Igelström, da se nemudoma izvede ta sklep. Po zapovedi kraljevi so mnogi zapovedniki to storili, Madalinski pa se ni hotel podati, marveč je pohitel z 10 oddelki svojih konjnikov iz Pultuska v Krakov,

kamor je bil med tem prispel tudi že Kosciuszko s svojimi prijatelji (23. sušca). Tukaj se je pridružilo upornikom vse prebivalstvo ter večji del plemstva in kraljevske vojske. Da pridobi za borbo tudi ostali narod, posebno kmetiški, je izdal Kosciuszko oglas, po katerem se je imelo po vsem Poljskem tlačanstvo odstraniti ali vsaj ublažiti. Za vzgled drugim je osvobodil sam vse svoje kmete. Vendar ga pa večina plemstva ni posnemala, in to je bil tudi vzrok, da se kmetiško prebivalstvo ni oklenilo boriteljev za svobodo Poljske.

Kralj Stanislav je bil v veliki zadregi, vendar se je pridružil slednjič upornikom. Ali le-ti so ga zdaj popolnoma prezirali, ker so le pre-dobro poznali njegovo omahljivost. Le Kosciuszko se je zdel domoljubni stranki vreden vsega zaupanja; zato so njemu izročili zapovedništvo vse vojske, obenem pa tudi vrhovno upravo cele države. Uredil je precej novo vlado, sporočil to tudi vsem evropskim državam, a 24. sušca je proglasil poljsko narodno neodvisnost. Imel je zbrane vojske samo 4000 mož brez topov. S to vojsko, ki je bila v vsakem pogledu slabo oborožena, večji del le s srpovi, se je vzdignil Kosciuszko iz Krakova ter se strnil 4. malega travnja l. 1794. s sovražno rusko vojsko, ki je bila najmanj še enkrat tako jaka in dobro izurjena, pri Raclavicah, 7 milj severno od Krakova. Bitka je bila krvava; poljska vojska se je bojevala pogumno ter tudi zmagala. Ruski zapovednik se je moral s premagano vojsko umakniti na prusko zemljo.

Glas o tej zmagi je navdušil domoljubne Poljake po celem nekdanjem kraljestvu, ali hudo razburil tudi Ruse, ki so se radi tega maščevali ter zapirali mnoge odlične velikaše, posebno v Varšavi. Kralj Stanislav je moral obsoditi dogodke v Krakovu ter Kosciuszka proglasiti za veleizdajnika in upornika. Sedaj se je vzdignil narod tudi na Litavskem, a 7. malega travnja, na cvetni četrtek, celo v Varšavi, kjer so imeli Rusi jako posadko. Tri dni je trajalo klanje po mestu, 7000 Rusov je padlo; v trdnjavi se je branila posadka celih 36 ur neprenehoma, ali se je slednjič vendar-le morala predati. Ruski poslanec Igelström je pobegnil še o pravem času s 4000 ruskimi vojaki v pruski tabor. Razsrjeno ljudstvo mu je zažgalo celo dvor, ki je pogorel do tal. Zdaj je pohitel tudi Kosciuszko v Varšavo ter pomiril razburjeni narod, četudi je moral žrtvovati nekoliko odličnih Poljakov, privržencev ruskih, zarad splošnega pomirjenja.

Brž ko je počil glas o poljskem uporu, je prihital pruski kralj Fri-derik Viljem II. s 40.000 vojaki na poljsko mejo, kjer se je združil s premagano rusko vojsko. Kosciuszko se je trudil, da pridobi kralja pruskega na svojo stran. Obetal in zatrjeval je najslovesneje, da se

Poljaki ne dotaknejo tedanjih pruskih mej. Ali kralj se ni oziral na te obljube. Želja, da bi povečal svojo državo, ga je nagnala v ruski tabor. S tem je bila skoraj že tudi usoda poljskega kraljestva odločena. Kosciuszko je moral poskusiti iznovič bojno srečo. Dne 6. rženega cveta l. 1794. je napadel pruski kralj pri Gčeškočinu in Ravki poljsko vojsko, ki je štela le 17.000 mladih in le s kosami in srpovi oboroženih vojakov, s 25.000 Prusi in 8000 Rusi. Poljaki so se morali umakniti, vendar jih sovražniki niso mogli preganjati, ker so izgubili tudi sami veliko ljudi. Kosciuszko je bil v boju ranjen ter se je umaknil v Varšavo. Za njim so se spustili tudi Prusi, ki so med tem (15. rženega cveta) osvojili Krakov. Konec rženega cveta so zasedli Prusi in Rusi Varšavo, glavno mesto Poljske. Dva meseca so oblegali sovražniki to mesto, ali brez uspeha; tako hrabro je je branil Kosciuszko s pomočjo vsega prebivalstva.

Nova nada se vzbudi v srcih poljskih domoljubov, ko se vzdigne poljski narod tudi na Velikem Poljskem, namreč po onih pokrajinah, katere so si bili prisvojili Rusi. Pruski kralj se prestraši; a ko se pokaže še tudi neka nalezljiva bolezen v taboru ter vojski zmanjka potrebne hrane, se povrne hitro na Prusko in potem v Berlin. Po Pruskem Poljskem sta preganjala sovražne čete Madalinski in Dombrovski ter osvobodila ta del stare poljske države. Ko je ruski zapovednik Fersen zvedel o tem sijajnem uspehu poljskega orožja, se je umaknil tudi on dne 6. kimovca izpod Varšave v Litvanijo. Tako se je boril Kosciuszko z 20.000 redne in 40.000 črne vojske proti 100.000 sovražnikom. Zategadelj je pa tudi slovel kot prvi junak na vsem Poljskem; a tudi zunanji svet ga je cenil ne samo kot velikega domoljuba, nego tudi kot spretnega zapovednika. Le ruska cesarica Katarina II. se je izrazila prav prezirno o njegovih sposobnostih, kar pa ni nič čudnega, če pomislimo, da je bil on nje najnevarnejši sovražnik v poljskem vprašanju.

Ta junaška borba za teptano domovino, žal, ni imela zaželenega uspeha, ker so se le preveč množili sovražniki samostalne Poljske. Z ene strani je prežal iznovič pruski kralj, z druge pa je sedaj pošiljala še Avstrija vedno več vojske v Galicijo, češ, da se ne okoristita samo Pruska in Rusija, če se kedaj razdele še ostanki poljske države. Najnevarnejši sovražnik pa se je približeval Varšavi s tretje strani. To je bil zmagoviti ruski general Suvarov, ki je pohitel na zapoved ruske cesarice Katarine II. kot vihar od skrajnje meje Ukrajine do reke Buga. Tukaj se mu je ustavil poljski general Sijerakovski z nezatno vojsko, ki je štela komaj 10.000 mož. Suvarov ga je potisnil po dveh krvavih

bitvah (17. in 19. kim.) po močvirnih krajih okoli Brešča Litovskega čez Bug. Ruski zapovednik se je utaboril pri Brešču ter sklenil zbrati vse ruske čete, kolikor jih je bilo na Poljskem, potem pa udariti z njimi na Varšavo. Prvega je pričakoval generala Fersna, ki je bil na oni strani Visle. Kosciuszko je hotel to združenje preprečiti ter je napadel Fersna 10. vinot. l. 1794. pri Macijejovici, ravno ko so Rusi prekoračili Vislo. Borba je bila grozna. Kosciuszko se je boril med prvimi četami kot lev in bodril svoje bojne tovariše na pogumnost in vztrajnost, ali brez uspeha, kajti njegova četa je bila pre-slaba nasproti ruski vojski. Hudo ranjen je padel Kosciuszko s konja, in Rusi so ga ujeli. Vovrzecki, ki je prevzel namesto njega vodstvo, ni mogel obnoviti izgubljene bitke, niti rešiti poljske domovine. Suvarov se je zdaj približal Varšavi, napadel jako učvrščeno predmestje Prago ter jo osvojil 4. listopada še pred dnem z naskokom. Mnogo vrlih Poljakov se je branilo do zadnjega vzdihljaja ter so rajši popadali v krvavem boju, nego se podali sovražniku. Kmalu zatem (8. listopada) se je predala tudi Varšava, kjer je pa Suvarov preokrutno ravnal s poljskimi rodoljubi. Tudi po ostalih poljskih zemljah so ruske čete v zvezi s Prusi preganjale poljske upornike ter jih slednjič popolnoma ugonobile in zatrle vsaki odpor. Suvarov je oglasil potem sicer neko pomiloščenje, ali vkljub temu je zapovedala cesarica Katarina II. ujeti Ignacija Potockega in še nekoliko drugih velikašev ter jih zapreti v državno temnico. Tudi Kosciuszka je pridržala v ječi do svoje smrti. Vsem tem velikašem je odvzela tudi njih posestva,

Tako se je dokončala ta krvava in dolgotrajna borba. Poljska kraljevina je izginila izmed evropskih držav in od tega časa pa do dandanes se ni mogla nič več obnoviti. Rusija, Pruska in Avstrija so si razdelile slednjič (24. vinotoka l. 1795.) zadnji del Poljske. Rusi so vzeli Litvo (2000 štirjaških milj), Avstrijci vojvodino Krakovsko, Lubelsko in Mazovijo (834 štirjaških milj), Prusi pa Varšavo z bližnjimi kraji med Vislo, Bugom in Njemnom (1000 štirjaških milj). Kralj Stanislav Ponijatovski se je moral 25. listopada odreči poljske krone, katero je nosil celih 30 let niti sebi na čast, niti poljski državi na korist. Potem se je preselil v Petrograd, kjer je umrl l. 1798. Poljakom pa ni ostalo nič drugega, nego žalost radi izgubljene domovine, narodni srd proti sovražnikom svojim ter pomilovanje srečnejših narodov.

Ko je 17. listopada l. 1796. umrla ruska cesarica Katarina II., je pohitel nemudoma nje sin cesar Pavel I. v državno temnico, kjer je bil zaprt Kosciuszko z mnogimi tovariši, ter jih je vse osvobodil. Slavni general in zadnji zapovednik poljske ljudovlade je sprejel to milost ve-

likodušnega cesarja, ne pa meča, ki mu ga je hotel tudi povrniti, rekoč: »Ne potrebujem sedaj meča več, ker nimam svoje domovine!« Z dovoljenjem cesarjevim je odpotoval iz Rusije, najprej na Švedsko, potem na Angleško in slednjič v Ameriko. Cesar Pavel I. mu je poklonil pred odhodom veliko grajščino; ali ko je prekoračil mejo državno, je odpisal v Petrograd, da ne potrebuje tudi nobenega posestva, a denarno podporo, katero so pošiljali za njim, je vrnil iz Londona. L. 1797. je prišel Kosciuszko zopet v Ameriko, kjer so ga sprejeli z veseljem njegovi stari vojaški znanci, a država mu je izplačala vso zaostalo nagrado iz prejšnjih let. Vendar pa ni ostal dolgo v Ameriki. Že bodoče leto ga je poslal zbor severnoamerikanske ljudovlade z nekim poročilom na Francosko. Dne 28. rženega cveta je stopil v Bayonnu na suho in 13. maledga srpana je prišel že v sejo petih sto, ko je ravno predsednik govoril o nesreči Poljske ter izjavil, da more ta nesreča trajati tako dolgo, dokler se ne povrne Kosciuszko v svojo domovino. Ko pa so zagledali slavnega junaka med poslušalci, so ga pozdravili oduševljeno od vseh strani. Njegovi prijatelji pa so ga potem nagovarjali, da se postavi iznovič na čelo Poljakom, ki bi se morda mogli zdaj osvoboditi, ko je Rusija poslala svojo vojsko proti Francozom. Ali Kosciuszko se je držal strogo prisege, dane cesarju Pavlu I., po kateri je obljubil mirovati, dokler bode on vladal na Ruskem. Kot junak je ostal tudi mož-beseda vkljub vsemu nagovarjanju svojih tovarišev, posebno še generala Dombrowskega, ki mu je poslal z Italijanskega po svojem prijatelju Knieževiču sabljo kralja Sobieskega, katero so ravno takrat našli v Loreti, češ, da naj z njo osvobodi Poljsko.

Iz tega časa se nam je ohranilo tudi pismo, v katerem je Kosciuszko opovrgel trditev, da je on v bitki pri Macijejovici, ko je padel s konja, izgovoril besedi: *finis Poloniae*.¹⁾ To pismo je napisal on grofu Seguru, pisatelju neke zgodovinske knjige, v kateri je omenil tudi domnevni besedi. Pismo je bilo napisano dne 15. vinot. l. 1803. ter se glasi tako-le: »Nevednost ali pa hudobna volja mi pripisuje besedi »*finis Poloniae*«. Bil sem takrat smrtno ranjen ter ležal dva dni nezavesten; take besede bi bile v ustih vsakega Poljaka, pa tudi iz mojih nedoslednost in zločinstvo. Ko me je narod poljski poklical v boj, sem vedel, da nisem poslednji Poljak, a padem li jaz v boju, da s tem ne propade še Poljska. Vse, kar so izvedli Poljaki od tega časa na bojiščih slavnega in še izvajajo, dokazuje, da smo mi boritelji cele domovine umrljivi, a Poljska pa je neumrljiva, in da ni nikomur dovoljeno razširjati razžaljevih besed »*finis Poloniae*«. Prosim Vas, da v

¹⁾ Konec Poljske.

drugem izdanju svojega dela izpustite te besedi, a nadejam se, da ju po Vaši veljavnosti popustite tudi drugi ter mi ne bodo nič več pripisovali sramote, proti kateri se upiram iz cele duše.*

V Parizu se je sprijateljil Kosciuszko s Zeltnerjem, švicarskim poslancem na Francoskem. Le-ta ga je povabil na svoj dvorec v Fontainebleau blizu Pariza, kjer se je tudi nastanil za nekaj časa. Ko so se delale priprave za vojno med Napoleonom in ruskim cesarjem Aleksandrom I. (1801—1826), je prišlo zopet poljsko vprašanje na dnevni red. Poljaki so pričakovali namreč pomoči od Napoleona, pa so se zategadelj tudi mnogi poljski domoljubi uvrstili med njegove bojne čete. Ali Napoleon ni nikdar resno mislil Poljske obnoviti, nego jo je hotel upotrebiti samo kot sredstvo proti Rusiji. Tako je zahteval Napoleon precej o početku vojne s Prusko in Rusijo leta 1806., naj Kosciuszko pobuni vso Poljsko. Takrat velikega domoljuba ni nič več vezala prisega, kajti cesar Pavel I. je bil umrl že l. 1801.; mogel je tedaj zopet početi boj za svobodo svoje domovine. Ali tega posla se je hotel lotiti le pogojno, namreč če ostane popolnoma neodvisen pri vsem podjetju. Ker je pa Napoleon zahteval od njega slepo pokornost, je odstopil raje, nego da bi zastopal na tak način ves poljski narod. Ko je nato izšel v francoskem uradnem listu z njegovim podpisom poziv na Poljake, naj se vzdignejo proti Rusiji, je proglasil ta spis za nepristen. Napoleon pa tudi ni hotel, da se vzdigne vsa Poljska, nego samo oni del, s katerim je zavladala Pruska. In ko je po dokončani vojni l. 1807. uredil veliko vojvodino Varšavsko ter jo izročil kralju saskemu, ni ustregel niti najmanje željam poljskega naroda. L. 1809. je osvojil v vojni z Avstrijo general Ponijatovski celo Galicijo; ali Napoleon je povrnil vzhodni del Avstriji in le drugo polovico je zedinil z veliko vojvodino Varšavsko; to pa je domoljubne Poljake posebno razžalilo. Zdaj je začel pa tudi Aleksander I. Poljake mamiti z velikimi obljubami na svojo stran, kajti potreboval je njih pomoči proti Napoleonu. Kazal se jim je vedno prav prijaznega, posebno pa še naproti Kosciuszku. Ko so l. 1814. osvojile zavezne vojske Pariz, sta ostala nekaj časa v tem mestu tudi cesar Aleksander I. in pruski kralj Friderik Viljem III. Že precej prve dni je poslal ruski cesar nekoliko odličnih Poljakov in dva Rusa na dvorec h Kosciuszku, da ga pozdravijo v njegovem imenu; a 3. velikega travnja, na obletnico obnovljenja poljske ustave, mu je poslal cesar naslednje s svojo roko pisano pismo: »Vaše vroče želje se izpolnijo. S pomočjo Vsemogočnega se nadejam, da obnovim državo dobrega in plemenitega naroda, katerega član ste tudi Vi. Zavezal sem se na to s prisego,

a vse moje misli so obrnjene za njegovo blaginjo.« Ali ko so vprašali pri neki priliki Kosciuška, kako bi se dalo to vprašanje rešiti, se je približal zemljevidu ter pokazal na Dneper in Drino kot mejo poljskega kraljestva. Takrat se je izjavil o njem cesar Aleksander I. prav nepovoljno, in njegov brat Konstantin Pavlovič je govoril po Parizu, da je starec znorel. Razžaljeni domoljub je šel kmalu zatem k svojemu prijatelju La Fayetteu ter se mu potožil, da ne more pričakovati od ruskega cesarja nobene pomoči za svojo nesrečno domovino. To je dosegel s svojo prošnjo, katero je predal Aleksandru I. za pomiloščenje izseljenih poljskih domoljubov, ter za dobri svet, da se proglasi obnovljeni poljski kraljevini za kralja. Pa še tudi po tem bridkem izkustvu je gojil Kosciuško nado o boljši bodočnosti svojega naroda; dal se je pogovoriti svojim rojakom ter je šel na Dunaj, kjer se je razpravljalo takrat tudi o poljskem vprašanju na tamošnjem shodu evropskih državnikov. Ravno o poljskem vprašanju se stranke niso mogle sporazumeti, ker so neki državniki zahtevali, da se obnovi Poljska, drugi pa so bili s cesarjem Aleksandrom I. proti temu predlogu. Radi tega so nastale na tem shodu tako hude razprtije, da so se mislili državniki že raziti.

Kar se je iznenada povrnil Napoleon z otoka Elbe v Pariz (20. sušca l. 1815.), in zavezniki so prepustili cesarju Aleksandru I. večji del velike vojvodine Varšavske, samo da ostane še nadalje njih zaveznik proti Napoleonu, kateri je sedaj zapretil iznovič celi Evropi. Sedaj je poklical ruski cesar sam Kosciuška na Dunaj. Le-ta se je odpravil tjakaj s pomočnikom svojim, toda sešel se je s cesarjem že med potom v Bravnavu na reki Inu 27. velikega travnja l. 1815. Razgovarjala sta se na pošti komaj četrt ure. Ko je Kosciuško opomnil cesarja prisege njegove glede Poljske, se je izgovarjal le-ta na razne načine. Tako je tudi še ta poslednja nada prevarila velikega rodoljuba. Vkljub temu je pohitel na Dunaj, se oglasil pri ruskem poslancu ter razgovarjal z odličnimi poljskimi domoljubi o žalostnem položaju domovine. Vendar je poslal še eno pismo za cesarjem Aleksandrom I. Le-ta je sprejel list ob enem z veselim glasom o zmagi nad Napoleonom pri Waterloo; vsled tega ves prevzeten, niti ni odgovoril Kosciušku. Žalostnega srca je zapustil le-ta Dunaj ter odpotoval v Solothurn na Švicarsko. Od tega časa je mislil le na bližnjo smrt. Napisal je oporoko, a dne 2. malega travnja l. 1817. izdal pismo, s katerim je osvobodil svoje podložnike na posestvih v Litvaniji. To je bil zadnji dokaz, kako goreče je on ljubil svoj narod ter želel, da postane v resnici svoboden. Umrl je dne 15. vinotoka leta 1817. na dvorcu prijatelja Zeltnerja v Solothurnu.

Velike žalne svečanosti so mu izkazali po vsi Evropi in v Ameriki. Truplo njegovo so prepeljali v Krakov ter je položili v stolni cerkvi na Vavelu v mramornat grob poleg kralja Ivana Sobieskega in kneza Josipa Ponijatovskega. Četrť ure od mesta Krakova se vzdiguje gomila Kosciušкова, katero so nasuli kot trajen spomenik prebivalci svobodne ljudovlade krakovske od leta 1820.—23. Semkaj so prinesli poljski rodoljubi domače zemlje kot zalog prave domovinske ljubezni iz vseh onih krajev, koder se je boril, zmagoval, pa tudi padel veliki poljski domoljub — Tadej Kosciuško.

Dr. Fran Celestin.

Spisal Fran Göstl.¹⁾

I.

Na vernih duš dan preteklega leta so izročili v kraljevem Zagrebu materi zemlji smrtne ostanke enega najvernejših in najumnejših boriteljev za slovansko idejo, našega rojaka prof. Celestina, s katerim je izgubil tudi »Lj. Zvon«²⁾ vernega in marljivega sotrudnika.

Fran Celestin se je porodil dne 13. meseca novembra 1843. l. v Klenku, vasi vaške županije, kjer mu je bil oče Juri kožar. Detinska leta je preživel v domači vasi z leto mlajšo sestro Heleno, ki je postala sestra milosrdnica. Pohajal je prva dva razreda ljudske šole v Vačah, potem pa je prestopil na svet župnika Kristana in učitelja Vrančiča v 3. razred v Ljubljano, kjer mu je bil učitelj domoljubni Andr. Praprotnik. Na gimnaziji pa so ga zanimale bolj druge, nego šolske knjige; dobil je torej konec prvega pol leta nezadostno izpričevalo. To pa ga je takoj iztreznilo, da se je odslej z vso vnetostjo poprijel naukov ter bil poslej vedno med prvimi odličnjaki, četudi se

¹⁾ Četudi si ne domišljam, da sem »poklican veččak«, vendar sem rad ustregel častnemu pozivu g. urednika, naj napišem za »Lj. Zvon«²⁾ ta životopis, tem raje, ker sem istuito čislal pokojnika (s katerim se osebno seznaniti in občevati mi je bila sreča 1890 l. na Dunaju). Dolžnost mi je, da se javno zahvalim vsem onim gg., ki so mi blagovoljno postregli z raznimi počatki: g. *Fr. Marnu*, kr. gimn. prof., g. *Veljku Tomiču*, pravniku v Zagrebu (ta mi je tudi dovolil uporabo životopisa v »Viencu« 1895., br. 45.), ter g. *Fr. Podgorniku*, izdajatelju »Slovanskega sveta« na Dunaju.

je imel kot sin zelo revnih roditeljev boriti z mnogimi neprilikami. Hodil je k frančiškankam na »porto« obedovat, in radi verujemo, da je bil upravičen pokojnika vzdihljaj, ki ga je zabeležil v dnevniku: »Oh, da bi vsaj imel kruha zadosti«. Šele kot šestošolec je dobil ustanovo nekdanjega tržaškega vladike, M. Ravnikarja, ki je bil tudi Vačan, torej ožji rojak Celestinov. Hvaležno si je to zaznamoval v dnevniku: »Bog daj ranjkemu škofu Ravnikarju nebesa, on je zdaj moj največji dobrotnik«.

V 4. gimnazijskem razredu je utrdil v Celestinu slovansko zavest prof. Macun ter mu tudi priskrboval hrvaške novine in knjige za čitanje. Po sošolcu Alfonzu Vilharju se je seznanil tudi z njegovim očetom Miroslavom, občeval z njegovo rodbino in z njim pohajal »besede« v narodni čitalnici ljubljanski, kjer se je navduševal za slovenstvo. Pri neki »besedi« je čital n. pr. prof. Macun (kakor pravi beležka v dnevniku) neko pesen iz kraljedvorskega rokopisa v slovenskem, češkem, hrvaškem, maloruskem in poljskem jeziku, da tako dokaže sorodnost slovanskih jezikov, a njegova gospa je krasno pela slovenske pesni. Dasi pa je blagodejno nanj vplivalo rodoljubje nekaterih učiteljev, vendar to ni bil edini vir oduševljenosti. »Narodna zavest«, piše prof. Marn, »je takrat prihajala sama po sebi od vseh strani. Rekel bi, da je nekaj plavalo po zraku, kar nas je oduševljalo. Ničesar ni bilo videti, in vendar smo vsi nekako čutili, da se časi izpreminjajo. Končana je bila nesrečna vojska l. 1859 Kranjski polk, tedaj Hohenlohe, se je vračal po vojski izza mnogih in mnogih let z Laškega spet v Ljubljano. Paglavci smo šli domače Janeze pričakovat na kolodvor. Takrat je vojaška godba prvokrat igrala javno po ulicah slovenske pesni »Milo lunico«, »Pridi Gorenj'c« in dr., in mi smo kričali »živio«, kar se je dalo. Prišla je oktobrška diploma in prvi deželni zbor . . . Kako željno smo čakali na Novice, na Glasnik in na Zgodnjo Danico! Sami smo se vadili v slovenščini, ker nas v šoli niso učili. V 5. razredu smo čitali že Narodne Novine in Danico Ilirsko, katere nam je bil izprosil Macun od Gaja. Na češko Besedo smo bili sami naročeni.«¹⁾

¹⁾ Omenil sem, da si je Celestin v gimnazijskih letih spisoval dnevnik, od katerega sta se ohranila dva zvezka. Kažeta nam vrlega, pobožnega in rodoljubnega mladeniča v najlepšem svitu. Zapisoval si je vanj redno beležke o učenju, o vremenu in o raznih dogodkih, ki so se mu zdeli važni. Ker nam najbolj izpričujejo njegovo mišljenje in najprimerneje označujejo Celestina kot dijaka, naj objavim vsaj nekatere teh značilnih beležk. Kot četrtošolec l. 1860. piše n. pr. 15. februarja doslovno: »Zvečer sem se šel šetat; naletel sem na nekega čuvaja železnice. S tem sem se pogovarjal o raznih po-

Meseca februarja l. 1862. je bil izredno priljubljeni gimnazijski ravnatelj, vrli Čeh J. N. Nečásek, premeščen na Malo stran v Prago. Dijaki so mu priredili v slovo bakljado in podoknico, v deputacijo pa, ki se mu je šla poklonit, so bili izvoljeni Celestin, Umek, Staré in Dolžan. Podali so mu več zvezkov pesni, katere so zložili dijaki nalašč zanj. Kot vodja je došel v Ljubljano strogi Mitteis, trd Nemec. Tedaj se je pripetila na gimnaziji znana afera, o kateri poroča prof. Marn tako-le: »V 6. razredu nam je bil učitelj iz slovenščine prof. Val. Kongschegg. Ker jih je bilo mnogo, ki so povsem proučavali jezik in knjigo slovensko, je bil navadno veden ravs in kavs med učiteljem in učenci. Celestin, ki je bil posebno nagel in vroče krvi, se je sporekel večkrat z učiteljem, ki je slovenščine znal samo toliko, kolikor so jo sploh znali 1848. leta. Vendar je nekako srečno prešlo do zadnjih mesecev. Ali kaj se zgodi pri procesiji na sv. Telesa dan! Trije osmošolci, ki so imeli nositi šolsko zastavo, so prišli v surkah v šolo. Ko je ravnatelj to zvedel, je zabranil nositi zastavo. Mi tega nismo vedeli, sicer bi se bili že pred procesijo ali pa tudi sredi procesije razšli. Zato pa je drugi dan v šoli bilo vse razburjeno. Izhajal je takrat že Vilhar-Levstikov »Naprej«. Če se ne motim, je donesel Celestin številko »Napreja«, kjer je bila kratka notica o tem vprašanju, je-li Bogu frak ljubši, nego surka? Sošolec J. Kos, zdaj trgovec v Petrogradu, nariše na tablo možica s silno dolgim frakom in visokim cilindrom, kako nosi zastavo. Tedaj pa vstopi naš učitelj slovenščine, imenuje dva ali tri za poroke, da se podoba ne bode izbrisala, in ves besen odleti, da se kmalu vrne z ravnateljem, ki se je ves tresel od srditosti. Začel je izpraševati, kdo je to narisal, a ko ni dobil odgovora, je zagrozil, da bode dal šolo zapreti, ako do jutri ne zve krivca. Mi smo se dogovorili, naj pride, kar hoče, da izdajice med nami ni! Drugi dan se je pričela v konferenčni sobi preiskava . . . seveda brez uspeha. Celi razred je bil kaznovan, posebno občutljivo poedinci, na katere se je sumilo.«

Zadnje leto na gimnaziji je bilo zopet burno. Svojemu nekdanjemu součencu J. Alešovcu na ljubo, ki je napisal igro: »Dimež, strah kranjske dežele«, je šlo več dijakov v gledališče k tej predstavi. »Po predstavi,« pripoveduje prof. Marn, »smo bili »pri žrebcu« na vrček pive. Prišli so k nam Kočevarji, in nekateri od nas so igrali in dobili

trebah slovenskega naroda.« — Dne 21. februarja: „Moj gospodar mi je rekel, da nije treba v kancelijah sloven. jezika. Ali jaz sem krepko si prizadeval, mu važnost sloven. jezika za izobraženje našega ljudstva dokazati. Ali ostal je pri svojem mnenji. Žali Bog, da našinci tako malo poznajo potrebe našega naroda.“

nekoliko pomeranč. Ta okolnost v zvezi s tem, da so v isti noči bila profesorju nemščine in zgodovine, Nusslu, s pomarančami okna razbita, je bila povod velikanskim preiskavam na gimnaziji, na katere je spadala tudi naša seveda odbita pritožba na učno ministerstvo in brezuspešna tožba profesorja proti svojim učencem v križankih. Za Celestina vendar te homatije niso imele daljnjih posledic, akotudi se je navdušeno potegoval za našega součenca Edvarda Pfeiferja, kateremu se je, kakor drugim, godila krivica . . .

O svečanem šolskem sklepu je imel Celestin govoriti slovenski oprostni govor. Na to priliko se je rodoljubna mladina zelo veselila; tu je z burnim odobravanjem dajala duška svojemu oduševljenju in narodnemu čuvstvu. Lepo je sestavil Celestin svoj govor in oduševljeno začel govoriti, ali komaj je izrekel nekoliko besedi, je obtičal. Začel je vnovič in spet obtičal — potem pa govoril brez prave zveze, brez učinka.¹⁾

S svojim prijateljem in kolegom Jos Jurčičem je šel Celestin na Dunaj, da sluša slovansko jezikoslovje. Stanoval je skupno s pokojnim Edvardom Pfeiferjem, bratom našega poslanca, g. Viljema Pfeiferja, s katerim ga je vezalo iskreno prijateljstvo. — Celestin se je vrlo zanimal za dijaške razmere, bil član slovenskega dijaškega društva »Sava« in ustanovnik »Slovenije«, katera ga je imenovala za zasluge, ki si jih je bil pridobil za društvo, l. 1881. za častnega člana; bil ji je pa tudi do smrti zvest podpornik. Tudi v narodnem oziru je bil delaven; na dijaškem shodu 14. avg. l. 1868. v Ljubljani je bil perovodja; na shodu dne 4. sept. l. 1869. pa predsednik, tedaj že kot doktor modroslovja. Govoril je takrat za slovensko vseučilišče v Ljubljani in da se uvede ruščina kot obči slovanski književni jezik.²⁾ L. 1869. je napravil stroge izpite in dosegel doktorat; izdelal je tudl naloge za profesorski izpit, pa jih ni izročil, ker je že meseca novembra odpoštoval kot »slovanski štipendijat« v Petrograd, kjer je podpiral prof. Izmael Sreznevskij njegovo težnjo, da napravi izpit za magistra slovanske filologije. Kakor mi je sporočil g. Podgornik, so ga spremili

¹⁾ Slična nezgoda se mu je prilerila že četrtošolcu Prof. Macnu so šli čestitat za god, a ko v sobo pridejo, tedaj je bil pozabil do cela pesem, dasi se je je popreje učil z veliko pridnostjo. No, čislani učitelj se je prijazno z njimi razgovarjal, kakor se ne bi bilo nič dogodilo. Tako si je zaznamoval sam Celestin ta dogodek v dnevniku. — Vsi moji obvestitelji se strinjajo v tem, da Celestin ni bil govornik. Kolikor se sam spominjam njegovih govorov v „Sloveniji“ in v „Slovenskem klubu“, so bili vsi kratki in jedrnat, a tihotni in brez zanosa. — Omenil sem ta nedostatek iz resnicoljubja in zaradi popolnosti, saj niti najmanjše ne more kratiti zaslužene slave pokojnikov.

²⁾ Primeri Vencajzovo spomenico.

slovenski vseučiliščniki z bakljado na kolodvor severne železnice na Dunaju, da tako proslave odhajajočega rojaka.¹⁾

Po zimi l. 1870. so mu obolele oči zelo opasno. Vid si je bil pokvaril na gimnaziji. Nikdar več mu niso okrevale popolnoma; a ko so se mu vsaj nekoliko poboljšale, je krenil jo v Moskvo, kjer je kot »slovanski štipendijat« napravlil izpit iz latinskega, grškega in ruskega jezika, iz ruske povestnice in zemljepisja. Toda profesor na moskovski gimnaziji, kakor se je nadejal, in kar mu je obetal vseučiliški profesor in urednik »Moskovskih Vedomosti« Leontjev, ni postal, temveč namestili so ga v Vladimiru, kjer je služboval dve leti. Prevelika zima ni prijala njegovim očem, in zategadelj je dobil l. 1872. službo v Harkovu. Proučeval je sanskrit in se pripravljal za magistersko disertacijo. Nenaklonjenost nekega profesorja, ki mu je trikrat premenil zadačo za disertacijo, ga je tako ozlovoljila, da se je jeseni l. 1873. povrnil na Dunaj, dasi mu je bil že določen izpitni obrok.

Ko je bival v Rusiji, mu je umrla ljubljena mati. Kako zelo ga je zadela ta nesreča, priča najbolje pesen, ki je pač izmed najlepših proizvodov njegove muze; iz tega razloga in pa hkratu kot vzgled njegove poetične sile naj jo priobčimo celo:

M a t e r i !

Na daljni sever je osoda me zagnala
Daleč od tebe, draga, mila mati!
S solzami bridkimi sva se bila razstala,
Na dolgo sva imela se razstati!

Na daljnem severu sem redko mislil na te,
Življenje, šum, skrbi so me prevzele;
Veseli prišel sem bil med severne nam brate,
Gojil nadeje krepke in vesele.

¹⁾ O veltkošolskem življenju Celestinovem nisem mogel dosti pozvedeti. Cenjeni naš pesnik in pisatelj, g. prof. *Stritar*, ki je bil tedaj nekako središče literarno delujočim dunajskim Slovencem, ni vedel o njem nič značilnega. „Bil je na videz tiha, mehka duša, vendar v resnici ni bil brez strasti in krepke volje. Njega dni je rad zahajal zvečer z nekim mladim Ljubljancem k meni na stanovanje, kjer smo se lepo po domače razgovarjali in krompir pekli. Tuđi igrali smo včasih. Mož je rad tarokiral, pa slabo kakor jaz, in izgubljal je pridno s prijetnim humorjem. V večji družbi je rad govoril, pa ne kaj spretno. Posebno intimen jo bil z Jurčičem.“ — Mnogoletni prijatelj pokojnikov, deželni in državni poslanec g. *V. Pfeifer*, pa, žal, na moje pismo ni odgovoril ničesar. — O bivanju v Rusiji sem povzel največ iz *Tomičevega* životopisa. Le-ta je kot sorodnik pokojnikov preživel več let v njega obližju in zato mi je pač v vsakem oziru najzanesljivejši vir.

A neki dan iz prijateljev srede mile
Domov, na stan je tihi glas me klical,
Le tožne misli na-te so srce polnile,
Z neznansko silo me v samoto gnale.

In tu v samoti tihi je srce plamtelo,
Polno je nežnosti največe bilo,
Le k tebi, k tebi, mati, si domov želelo,
Oko solze nevzdržne za-te lilo!

In probudila v srci vsa se mi je nežnost,
S katero sem te ljubil, draga mati!
Dvojno ljubezen čutil sem, dvojno hvaležnost,
Le k tebi, k tebi sem hotel bežati.

Da vroče bi te ljubil, vroče objemal,
Na srcu ti slonel in te tolažil,
In tiho, draga mati, bi povedal:
„O ljubim te“; otožnost svojo blažil.

Ihtel, jecljal sem: „Draga, draga moja mati,
Kako želim, te enkrat še objeti!
Od tebe dolgo, dolgo še slovo jemati
In na ljubečem srcu te imeti“.

A solzno tisto uro, bitko, bitko nežno
Doma si, draga mati, ti vmirala!
In zapustiti nisi mogla nas na večno,
Ter mene, mene vedno si klicala!

(Dalje prihodnjic.)

Materino srce.

Spisal Radoslav Murnik.

(Dalje.)

V.

Drug za drugim je odložil z običajnim vzdihom svoje pero in z njim današnje dolžnosti uradniškega robstva. Odhajali so zaporedoma s kratkimi pozdravi iz bančnega zavoda.

Le dva sta še ostala, vsaki za svojim pultom.

»Tako . . . za danes, za danes smo dobri!« je dejal črez nekaj časa z zadovoljnim, krepkim glasom mlad uradnik s starikavim, že jako iznošenim obrazom, sicer pa biser in dika v zadruzi ljubiteljev atletnega sporta. Tovarišem je bil znan po imenu »Žani, železni mladenič«.

»Ali vi še ostanete, gospod Ladič?« je vprašal, iztegujoč se in globoko dihajoč.

»Da, nekaj moram na vsaki način še dovršiti,« mu je odgovoril Ladič in se iznova vglobil v svoje listine.

»Potem mi pa oprostite; nečem motiti! Prosim!« se je opravičeval naglo, zavzdignil leno roke in jih sklenil zadaj za glavo. Slekli si je pisarniško suknjo, šumno zasopel, se stresel in vstal. Nato je počeni počasi desetkrat na pol in desetkrat do tal. S tem pa navdušeni občudovalec glasovitega Türka in Jagendorferja še ni bil zadovoljen; izpod pisalne mize, iz kota si je privlekel z levo nogo črno nabarvane težke železne ročke, jih sukali in suvali z emfazo na vse strani gori, doli, na desno, na levo, vpošev, naravnost, vse po desetkrat, in se upiral tako silovito, da se mu je tresel ves život in mu zalila kri trpeči obraz. Ob tem je kaj umetno in gracijozno brcal zdaj s to, zdaj z drugo nogo. Naveličavši, se je zavalil ročke zopet nazaj pod mizo in naredil zadnjih deset prostih poklekkljajev. Naposled se je oprijel ograje in postavil svojo močno osebo na roke, moleč obe nogi naravnost proti višavi! In že je bil z elegantnim odskokom pri umivalniku, se oplaknil in oblekel, pozdravil Ladiča in odhajal, diskretno žvižgajoč: »Mein Liebchen wohnt am Donaustrand . . . fifi-i . . . fifi-i . . . fifi!«

»Vendar enkrat . . . je šepnil mladi blagajnik. — »Sam sem . . . Vstane in posluša . . .

»Nikogar . . . Zdaj . . . Zdaj pa!«

Stopi k blagajnici, vtakne ključ, odpre.

Redoma, v lesenih skledicah in vrečah leži tu zlato in srebro; ob strani so nakopičeni polni papirni zavitki.

Toda oko se Ladiču ne mudi niti trenotek na njih. —

Urno pritisne na prožno pero; mehanizem rahlo zaškriplje in otvori poseben, tajen predal, v katerem so shranjene drage obveznice in vrednostni listi.

Na levi, tam, bolj zadaj, na dnu so stotaki v zvezkih, enako debelih, natanko prešteti. Vzame si vsaki tretji snopek, sname izpod etikete po eden bankovec, položi zvitke nazaj in se loti takisto tudi petdesetakov.

Razburjen je . . . Roka se mu trese, spravljajočemu denar v zavitek.

»Štirinajst . . . štirinajst in šest . . . dvajset!« pomrma in zaklene blagajnico.

Tačas se začujejo zunaj drsajoči koraki.

Prestrašen se Ladič ozre proti vratom.

»Dober večer, gospod kasir!« ga pozdravi s češkim naglasom stari sluga, neodločno vstopajoč; kratko se mu nasmehava, stoječ ob durih, in spusti metlo na tla.

»Ali . . . morebiti . . . ali še ne smem?« vpraša mehko in stiska krčevito z oteklimi vekli. »Pa počakam . . . počakam še nekoliko . . . Mislil sem —«

»O . . . le! Le . . . Saj sem gotov, Prikryl, le dajte, le!«

Sluga poškrupi v umetnih krogih po tleh naokolo in si vzame metlo, da bi začel pometati.

»Gospod kasir, dovolite . . . vaša suknja . . . oprostite —«

»Saj res . . . Kmalu bi se bil pozabil preobleči! — Hvala Prikryl!«

Ladič se naglo opravi. Lahna mrzlica ga stresava . . . Proč! Hitro proč od tega kraja!

»Gospod kasir, ne zamerite . . . ključ . . . dovolite mi . . . ključ od kase . . . prosim, vidite . . . tam-le . . . prosim!«

Blagajnik se zgane, shrani ključ, podari slugi nekaj »za cigare« in odide po koridoru doli čez stopnice na ulico. Neubogljivo mu zapenjajo drhtajoči prsti rokavice.

»Tat! . . .«

Preplašen se ozre naokolo.

Kdo je? . . . ali morebiti — Ne, ne! — Čigav je ta glas? . . . Saj ni nikogar . . . nikogar ni tukaj . . . nihče . . . nič . . .

»Bodi previden!« mu veleva notranji glas. »Bodi oprezen . . . previden! Pazi . . . Delaj se ravnodušnega! . . . Hodi, hodi počasi! — Kam tako urno? Kaj tako divjaš! Brzdaj . . . brzdaj se! — Razburjenost? Razburjenost po vseh žilah; kaj je to? — Premaguj jo, pokarjaj si živce! . . . Drži se na smeh! . . . Glej veselo, tako nekako presenečeno glej . . . toda glej prosto in smelo vsakomu v obraz! . . . Daj, poskusi — zažvižgaj si katero gredoč . . . Noče se ti? — Dobro, prav, torej pa zapoj! . . . Zapoj, zapoj! . . . Čakaj, katero pa? — Onikrat . . . Fahrabah je dirigiral . . . to-le — lepa je . . .«

Toda pesem mu noče iz grla.

»Defraudant!«

To besedo zasliši zdaj prav razločno . . . Zadaj, hripavo, z jeznim poudarkom . . . Obrniti se za tem glasom? — Nikar!

»Nažgi si smodko! Postoj! Počakaj . . . Počakaj, da te prehitijo oni za teboj . . . Potem . . . že vidiš, kdo da je . . . Drži se, mirno . . . mirno!«

Ladič postoji.

Na stranskem tlaku, pred njim, za njim, okolo njega vre in se tare nebrojna množica. Dijaki z rdečimi, rumenimi, belimi, zelenimi, modrimi, zlatoveznimi čepicami, elegantno oblečeni, samozavestni, morebiti domišljavi . . . poleg njih akademični meščani revnejših narodov, revnejših slojev, morebiti zato bolj nadarjeni . . . zidarji, dninarji, delavci, delavke, perice . . . bogato livrirani lakaji s prevzetnimi, kakor zmrzlimi obrazi . . . prosti vojaki, šarže, oficirji . . . uradniki, muzikalični »pülherji«, dunajska posebnost . . . staro, mlado, žensko, moško, pristno, »talmi« . . . vse neprenehoma naprej brez števila in reda.

»Na — na . . . kaj takega!« se oglasi za Ladičem širok možak, ki se je krepko zadela ob njega. »Kaj takega je le pri nas na Dunaju mogoče! Tukaj-le . . . sredi trotoarja ne potrebujemo nikakršnih monumentov!«

Sitnež hiti dalje; mladi mož se oddahne.

»Zdaj . . . zdaj pa hitro v stransko ulico . . . Nikogar ni . . . Toda . . . Slišiš? Za teboj . . . že ti je trdo za petami! . . . To je, da, da — to — to je detektiv! . . . Tiho stopa . . . brzo, lahko stopa . . . kakor maček . . . Le naglo . . . hitreje . . . v to vežo noter . . . on prihaja bliže . . . bliže! — »V imenu postave«, ti reče . . . odpre suktno, pokaže orla . . . In ti . . . kaj boš ti na to? — Tu . . . je že tu —«

Sleherna žila mu trepeče po vznemirjenem telesu. Mimo vrat prihiti — mlada devojka z velikim zavitkom.

On se zopet oddahne.

»Skozi prehod . . . proti kanalu, proti Donavi, čez most v Leopoldstadt! — Ne, ne . . . Nazaj, v sredo mesta! — Sumno je, če se potikaš po temnih, ozkih ulicah . . . Torej na Graben, po Kärntnerstrasse, na svetli Ring . . .«

Visoke hiše v bogatem okrasju, ponosnih palač oblastni krovi . . . plinove in električne svetilke, pripognjene, enocvetnim šmarnicam podobne . . . glasna množica, bobneči vagoni tramvaja s pisanimi lučicami, hitri fijakarji, brze ekvipaže, počasni težki tovorni vozovi . . . ropot, zvenk, hrum, piski, klici, šum . . . življenje, življenje . . .

»Tat . . . defraudant!«

Kdo mu to očita? — Ta berač, prodajajoč vžigalice in mazila v revni mali škatljici? — To borno, izstradano, negodno dekle s svežimi cveticami?

— On stopi pred okrogel stolpek in, manoč ključe v žepu, polglasno čita vsakovrstna oznanila. —

. . . »Hof-Opern-Theater. Anfang 1/2 8 Uhr. Excelsior. Ballet in 5 Acten«. — Dvorno gledališče . . . »Klein Eyolf. Schauspiel in drei Aufzügen v. Henrik Ibsen. Alfred Allmers, Gutsbesitzer«. . . »Ronnacher-Saal. Concert Ziehler . . . Circus Schumann . . . Sofien-Säle. Ball . . . Blumen-Säle. Maskenball . . . Swoboda's Prachtsäle, k. k. Prater, 26. Bauernball . . . Theresien-Saal. Militärconcert . . . Zobels Bierhalle. Soirée . . . Musikvereinsaal. Concert von Eduard Strauss . . . Grosser Musikvereinsaal. Fünftes Gesellschafts-Concert . . . Saal Bösendorfer —«

»Čakaj . . . kam pojdeš? — To-le: »Schwender's Colosseum! Danes soboto vse dvorane otvorene. Z maškarado. Sodeluje 8 godbenih kapel. Novo! Peklo in raj. Novo! — Novo! Ogrska scarda —« Ladiča stresne; požuri se dalje.

»Ali se popeljemo, gospod baron?« ga vabi debel fijakar z rdečim, od burje in pijače opečenim obrazom. »Kam izvolite, gospod baron?«

Na Dunaju je vsakdo iz boljših slojev doktor ali pa najmanj baron.

»V Schönbrunn? — Zdaj-le? — Morda pa v Hietzing, v Domayerjevo kazino?«

Kasir skoči v voz. Ko voznik zopet ustavi konje, se Ladič premisli.

»Naprej! Skozi Penzing pojdeva! — Gori v Dornbach! Zur Waldschneffe!«

Toda ves čas ga ne zapusti in ga zbegava vedno iznova notranji nemir.

»Ako pride jutri direktorju na um, da pregleda blagajnico, kaj potem? Kaj potem, če ne dobiš o pravem času vsote, katere si brzojavno prosil domov?«

VI.

Ko je podpisala gospa Ladičeva tretjo menico, se je gospodu Jemcu znatno ohladila vljudna prijaznost.

»Cenjena gospa,« jo je opozoril brezdušni neusmiljenik, »žal mi je, ker vam moram izjaviti, da vam od zdaj naprej ne morem nič več posoditi. — Hiša, vrt, polje, kakor sva se zmenila —«

»O saj trdno upam, da mi ne bo treba odslej več nadlegovati vas. Sami si lahko mislite, kako mi je bilo vselej težko!«

»Vem, vem, vem. — Pa roka mi nikar ne pozabite! To ni nobena šala! Z Bogom!«

— Mesec za mesecem je minil.

Vedno bolj se je bližal dan zadnjega termina. Toda z Dunaja, kamor so potovali, nobenega stotaka ni bilo več nazaj.

Zopet je stala gospa Ladičeva pred Jemcem, vsa izhujšana in bleda.

»Ne . . . ne, ne! — Ne morem! Ne smem! Niti za en dan ne morem počakati. Takoj moram imeti svoj denar, ali pa —«

»Bodite usmiljeni! Potrpite še nekoliko, gospod Jemec,« je prosila ponižno.

»V izgubo? V izgubo, ne? — V izgubo ne morem delati, razumete, kaj neda?«

»Bog vam stotero povrne, kar bodete dobrega storili meni, osameli, nesrečni vdovi. Ne tirajte me v pogubo . . . Saj veste, srce —«

»Srce? — Srce!« je izgovarjal zategnjeno spekulant in sunil z obema rokama od sebe. »Srce . . . â, kaj še! — I, lejte si, i i kakšna neumnost! — Za srce vam ne da dandanes nihče ničesar . . . Prosim, prosim vas — nehajte jokati . . . Taki prizori, veste, so mi nad vse zoprni!«

Ubožica je povescila glavo, iztežka zadržujoč skeleče solze.

»Ako bi . . . ako bi bili morebiti tako dobri,« je prigovarjala bojazljivo, s prosečim, pohlevnim glasom, ne dvignivši oči, »ako bi počakali, moj sin bi vam gotovo —«

»Kaj bi vaš sin? — Kaj?« je jezno vzkliknil starec, se široko ustopil pred-njo in ril z rokami po hlačnih žepih.

»Moj sin bi vam vse vrnil v nekaterih mesecih. Njemu sem pošljala denarje.«

»Tako, tako . . . In — ali veste, čemu je on rabil vsotice?«

»Za jamčevino, za kavcijo! Za višja mesta, za boljšo službo je potreboval večje varščine.«

»A? . . . Kaj mi pripovedujete! — Za . . . za kavcijo! Ha-ha-ha! Dovolite, da se vam smejem, kajneda. Ha-ha-ha!«

Revica ga je s čudom gledala. Pokleknila je predenj . . .

»Gospod Jemec, s povzdignjenimi rokami, ne za-se, za svojega sina prosim!«

»Vstanite! — Kaj to! — Kaj, čemu take komedije? Kar sem rekel, to je kakor pribito! Kakor pribito, zapomnite si!«

Stopil ji je za korak bliže.

»Gospa . . . jaz sem bolje informiran! Predprejšnji mesec so me privedle kupčijske reči na Dunaj. — Kavcija, o kateri govorite, tista kavcija je živa, ha-ha-ha! — Živa, živa . . . mlada Madjarka, potratno dekle, umetnica, plesalka ali kaj takega — ljubica vašega gospoda sina . . .«

Nekoliko trenutkov je strmela vanj s široko odprtimi očmi.

»Ni res . . . ne . . . ne, ne . . . moj sin!« je šepetala, povzdignivši desnico proti špekulantu, kakor bi se hotela braniti neusmiljenih, strašnih udarcev . . .

»Res! Vse res, do pike! Ali naj mari lažem?« se je zadril nad-njo in mrzlo dostavil: »Ako vaš sin vam, svoji materi ni bil mož—beseda, tudi meni ne bo plačal!«

Silno, prsi trgajoče ječanje se ji je vzdignilo iz grudi . . . Jokala se ni več. Tiho je odhajala z upognjenim hrbtom, z globoko sklonjeno glavo, odhajala z negotovimi, opotekajočimi se, kratkimi koraki, oprijemajoč in opirajoč se ob mizi, stolih, ob zidu . . . odhajala težavno, počasi, kakor da jo pritiska pretežko breme siloma v tla, doli v zemljo.

(Konec prihodnjič)

Carigrad.

Spisal Simon Rutar.

(Dalje.)

II.

Carigrad primerjajo Turki dragemu kamenu ter ga imenujejo »dijamant med dvema safiroma in dvema smaragdoma,« t. j. med dvema zemljinama in dvema morjema. Najčešče pa ga imenujejo Stambul, kar je nastalo iz grškega reka »εις την πόλιν« t. j. »v mesto (greml)«. Turki pa razlagajo to ime iz »islam-bul«, t. j. »po božjem sklepu najden«. Pravijo mu pa vendar tudi Kostantanieh, grški Konstantinópolis (okrajšano Kospoli) po Konstantinu Velikem. Poetično rabijo tudi izraz »Deri-Seadet«, t. j. vrata blaženosti.

Prvo naselbino na mestu sedanjega Stambula so utemeljili, kolikor je znano, Grki iz Megare okoli l. 658. pr. Kr. Zdelo se jim je to mesto posebno prikladno za ribarjenje; kajti močna struja iz Črnega morja prinaša s seboj obilo rib. Megarci so pri vsakem takem lovu razvrstili svoje čolne med Serajem in Skutarom, potem nagnali ribe v Zlati rog ter jih tam polovili. Zaradi teh bogatih dohodkov so mu dali tudi ime »Chrysokeras«. Navzlic temu pa je ostalo mesto neznančno (niti ob peloponeški vojni mu niso pripisovali posebne važnosti), dokler ga ni povzdignil Konstantin Veliki za glavno mesto rimskega cesarstva ter mu dal po sebi ime; latinski pa se je zvalo »Roma nova«. Že l. 326. po Kr. so začeli mesto obzidavati s trdnim zidovjem, dne 11. maja l. 330. pa so slovesno posvetili novo prestolnico. Poleg hipodroma je imela tedaj le še dva javna trga, ki sta bila obdana z lopam podobnimi hodniki in okrašena s kipi. Kmalu pa je obsegalo mesto že 14 občin (regiones), in od vseh strani rimske države so znašali umetniške spomenike skupaj, da bi z njimi okrasili novo prestolnico, n. pr. iz Delfov imenitni kačasti steber, ki je bil pleten iz treh velikanskih kačjih teles, in katerega ostanki se še sedaj vidijo na hipodromu. Konstantin sam je dal postaviti svojo soho, predstavljajočo ga kot boga Apolona, na visok steber, ki še sedaj stoji blizu pazarja, zvezan z zelenimi obroči, in se imenuje »zgoreli steber«, ker ga je bila poškodovala strela.

Ko je c. Teodozij razdelil l. 395. državo na vzhodno in zahodno, je postal Carigrad prestolnica vzhodne polovice. Dvor je sicer ljubil

sijaj in bliščobo, ali razuzdanost in spletkarstvo sta ga kazili. Ravno tako pokvarjeni so bili tudi prebivalci, ki so živeli brez dela, samo ob cesarskih darovih in se zabavali z igrami v dirkališču. Strastni gledalci so l. 532. celo napravili sedem dni trajajoči upor (boj med modrimi in zelenimi), da je moral vojvoda Belizar 30.000 ljudi pokončati. Med tem so bili uporniki mesto zažgali na več straneh, a Justinijan je je zopet zgradil, pa mnogo lepše, in je okrasil z mnogimi cerkvami, med katerimi je sveta Sofija (»Aja Sofia«) pravi biser bizantinskega graditeljstva. Tudi za-njo so znesli najdražje stebre in najlepše umotvore z vseh strani bizantinske države.

Po Carigradu so večkrat hrepeneli celo najbolj divji narodi: Obri, Perzijci, Arabci ali Saraceni (grški ogenj!) in tudi Rusi. Genovčani in drugi Evropci (»Franki«) so se naselili zaradi trgovine na vzhodni strani Zlatega roga ter ustanovili naselbino Galato. L. 1204. so premagali križarji Carigrad in strašno divjali po mestu, morili prebivalce brez razločka, uničevali umetnine in plenili celo cerkve. Križarji in njih zavezniki Benečani so uplenili in odpeljali najdragocenejše zaklade, med drugimi krasno Lisipovo kvadrigo, ki še sedaj stoji nad vhomom v cerkvi sv. Marka v Benetkah. Križarji so potem ustanovili v Carigradu »latinsko cesarstvo«, ki pa je trajalo samo do l. 1261., ko je nicejski car Mihael Paleolog premagal Carigrad in ponovil bizantinsko državo. V boju med Genovčani in Benečani so prišli leti l. 1295. s 75 ladjami pred Carigrad, požgali genovske hiše v Galati in streljali celo na mesto samo.

Najhujši sovražniki Carigradu pa so postali Turki po bitki pri Nikopolju l. 1396. Že sultan Bajazid je resno pretel mestu, ali Timurlenk ga je zvabil na drugo bojišče. Njegov vnuk Mohamed II. pa je sezidal l. 1452. trdnjavo »Rumeli Hisari« na evropski strani Bospora in tako zaprl to morsko pot v Črno morje (Dardanele so bili dobili Turki že poprej v svojo oblast). Spomladi l. 1453. je začel Mohamed redno oblegati Carigrad. Zadnji bizantinski car Konstantin XII. je imel le 6000 pravih vojakov, in njemu je pomagal Genovčan Ivan Giustiniani s 3000 vojniki. Vhod v Zlati rog so zaprli (blizu sedanjega novega mosta) s težkimi verigami, da ne bi moglo turško brodovje vanj. Mohamed pa je imel 300.000 mož, 420 ladij ter velikanske oblegovalne stroje in topove. Neki Madjar Urhan je bil ulil nalašč za to obleganje velikanski možnar, ki je metal na stote težke kamenene krogelje v mesto. Kmalu pa je možnar počil in svojega mojstra razstrelil pred vrati, ki se po topu še sedaj imenujejo »Topkapu«, ravno sredi ozidja proti celini.

Navzlic vsem tem turškim pripravam in verskim preprirom med meščani so se obleganci hrabro branili skozi celih štirideset dni ter močno poškodovali turške utrdbe in ladje. Tedaj so Turki prevlekli svoje ladje na valjarjih skozi Galato v Zlati rog in začeli tudi od te strani oblegati mesto, ki je bilo tudi ob morju okoli in okoli obzidano. Mohamed je ponudil Konštantinu celo prost odhod, toda ta je prezirno odbil ponudbo. Nato je ukazal sultan splošni naskok za dan 29. maja. Obe bojujoči se stranki sta se pripravljali k temu z molitvijo in postom. Na vse zgodaj določenega dne so napadli Turki mestno ozidje. Kristjani so se branili kar najhrabrejše in so celo dvakrat odbili naskok janičarjev. Naposled pa je postajala vrsta branilcev na zidovju vedno redkejša, in Turkom se je posrečilo v mesto prodreti. Pravijo, da so pri »petih vojaških vratih« (na levi strani potoka Lika) vrgli v mesto za kroglje pričvrščene vrvne lestvice ter po njih čez ozidje splezali. Napravili so potem odprtino in pridrli v mesto. Giustiniani je zbežal, Konštantin pa se je vrgel v največjo gnečo borilcev in padel kot slaven junak. »Pajek prede mrežo v cesarski palači, in sova čivka čuvajsko pesen na stolpih v Afrasijabu«, tako je vzkliknil Mohamed II. z nekim arabskim pesnikom, ko je videl, da je prišlo mesto v njegovo oblast. Na tistem kraju pa, kjer so Turki v Carigrad prodrli in je padel car Konštantin, raste sedaj neznatna terebinta.

Kolikor je bilo preostalo kristjanov, so bežali vsi v cerkev sv. Sofije, ker je bilo prorokovano, da neverniki ne bodo mogli prestopiti praga tega svetišča. Turška vojska pa se je uredila in s sultanom na čelu pripravila opoldne slovesen vhod skozi »zlata vrata« blizu grada »sedmerih stolpov«, t. j. skozi najjužnejša celinska vrata blizu postaje »Jedi-Kule«. Janičarji so potem pridrli v sv. Sofijo in grozovito klali tam zbrane neoborožene kristjane. Pravijo, da so bila vsa cerkvena tla s krvjo preplavljena, in da so to kri naplali v rupo nekega stebra blizu levega vhoda v poprejšnjo cerkev. Kristjanski obiskovalci sedanje mošeje še sedaj vtaknejo prst v to rupo in se prekrižajo. Zadnji ostanek kristjanov, ki je bil krog glavnega oltarja zbran, se je udal Mohamedu in obljubil priznati njegovo vladu. Sultan pa je baje obljubil spoštovati njih vero, če mu bodo zvesti podložniki, in v znak svoje obljube je pomočil desno dlan v kristjansko kri ter jo pritisnil na bližnji steber. Ta odtisk dlani s peterimi prsti še sedaj kažejo in odtod izvajajo »tugro«, t. j. znak turških grbov in novcev. Pozneje so baje iz tega znaka napravili turški napis »vedno zmagoviti«! Drugi pa pripisujejo tugro sultanu Bajazidu, ki ni znal pisati, nego je baje celo dlan v črnilo pomakal in jo namesto podpisa na

pisma pritiskal. — Mohamed je opravil svojo zahvalno molitev na velikem oltarju sv. Sofije in jo s tem kot kalif izpremenil v turško mošejo. Potem je ukazal vse velikaše in višje uradnike pred-se pri-gnati in jim pred svojimi očmi glave odsekati. Turki so mesto po-polnoma oplenili, premnoge umetnine razdejali in neštete zaklade odpe-ljali. Razdejane hiše so potem večinoma znova pozidali (izimši cesarske palače), a mnogo mestnih vrat so zazidali, tako zlasti »zlata vrata«, češ, da ne bi mogli kristjani drugikrat v Carigrad priti.

Premagalec Carigrada je postavil svojo prestolnico na istem mestu, kjer je stala akropola Bizanca in razdejana cesarska palača, t. j. na najbolj južnovzhodnem kraju Stambula. Tu se nahaja mnogo poslopij, cel obzidan del mesta, ki se imenuje »stari seraj« (palača), ali Top-ka-pu Serai. Ozidje je trdnjavsko, ima štirioglate stolpe in ob skalnati obali se ujema s starim mestnim ozidjem. Glavni vhod je blizu »visoke porte«, t. j. z mramorjem okrašenih vrat k palači, kjer so uradi velikega vezirja. Večina obzidanega prostora so cipresni vrti, ki imajo neredno raztresene, preproste zgradbe in kijoske. Na naj-višjem mestu se vzdiguje palača sultanova s prostornim dvoriščem, katero je obdano s stebri. V ozadju tega dvorišča je bogato okrašena, ali majhna »prestolna dvorana«, v kateri je sultan nekdanj sprejemal svoje dostojanstvenike o posebno velikih praznikih. Ob najnotranjšem dvorišču je »divanska dvorana«, kjer se je zbiralo nekdanj državno sve-tovalstvo in je sultan sprejemal tuje poslanca. Tam se nahaja sedaj cesarska zakladnica, kjer so zlati meči z brilanti obloženi, toda le redkoma jo odpro. Sultan Abdul-Mešid je prestavil prestolnico v Dolma-Bagče, in v Seraj so se preselile bivše sultanice, ki so poprej bivale v »novem seraju« blizu vojnega ministerstva. L. 1865. pa je pogorel večji del cesarskih palač, le zgodovinsko znamenite dvorane so se ohranile.

V prvem dvorišču Top-ka-pu-seraja se nahaja kovnica za denar in stara platana, pod katero so bili janičarji zvičajno pokončani in posekani, ker so hoteli povzdigniti sultanovega sina na prestol. Malo bolj proti severovzhodu od kovnice so nasadi in konec njih »fajančna palača«, ki je obložena s fajančnimi ploščami, polnimi arabesk in turških napisov; v njej se nahaja sedaj (od l. 1880.) muzej za starine. Bogat ni posebno, ker so začeli Turki šele pozno misliti na take zbirke; vendar hrani mnogo Schliemanovih izkopin (zlatih zakladov iz Troje). V novejšem času pa se mora, kar se v Troji izkoplje, v ta muzej oddati. V nasprotnem poslopju je umetniška šola, in tu se nahaja pri tleh mnogo lepih sarkofagov, med njimi »Alesandrov sarkofag«, ki

ima jako plastične reljeve o bitki pri Gavgameli; v prvem nadstropju pa so sirske starine (vse polno amuletov in čudodelnih molitvic), zlasti iz Nifra (južnovzhodno od Bagdada). Na južni strani Seraja je imenitni »Gülhane-kiosk«, kjer je sultan l. 1839. izrekel enakopravnost ver in narodnosti.

Zapustivši Top-kapu-seraj, pridemo skozi južnozahodna vrata mimo starokrščanske cerkve sv. Irene, v kateri se nahaja zbirka orožja, ki pa sedaj ni nikomur pristopna. Takoj južno od izhoda stoji krasen vodnjak Ahmeda III., t. j. tisti z arabeskami bogato okrašeni, štirioglati kijosk, v katerem nataka od devete ure dalje (ob tej uri se prične v Štambul u šele javno življenje) turški samostanec vode v pripravljene kupice vsakemu mimogredočemu, ki hoče piti. Kupice so postavljene zaporedoma na vseh štirih straneh, in brž ko se ena izprazni, jo zopet napolni samostanec. Tik vodnjaka proti zahodu je sv. Sofija, katero je bil že Konstantin Veliki zgradil l. 325., a Justinijan jo je dal po požaru razširiti in krasnejše pozidati. Premnoge granitne, porfirne in mramorne stebre so pripeljali z vseh strani bizantinske države, n. pr. iz poganskih svetišč v Efezu in Balbeku. Stene so obložene z mramornimi in porfirnimi ploščami; mozajične slike so deloma pobeljene, ker mohamedanci ne marajo človeških podob po svojih cerkvah. Črez druge slike pa so obešeni veliki zeleni ščiti z imeni Mohameda in štirih prvih kalifov. V glavni dolbini, ki je obrnjena proti Meki se nahaja pozlačena skrinjica, v kateri je spravljen koran. Tu opravlja duhovnik božjo službo; na desni od dolbine je prižnica z zeleno zastavo prorokovo, na levi pa sultanova loža za pozlačenim omrežjem. V nočeh meseca ramazana, ko se mohamedanci poste, razsvetljuje mošejo na tisoče lučic, ki so obešene na mnogoštevilnih lestencih. Svetlobo dobiva svetišče skozi 44 oken. Od zgoraj drži okoli in okoli zamrežen hodnik, ki ga imenujejo »ženski kor«, namreč še izza tiste dobe, ko je bila mošeja še kristjanska cerkev. Glavna kupola je zelo ploskasto obokana, in nad njo se vzdiguje velikanski bakren polumesec; saj Turki časte polumesec tako, da ga postavljajo celo na brzojavne droge.

Južnozahodno od sv. Sofije se razprostira najimenitnejši trg carigrajski *Atmejdán*, t. j. konjski trg. Na istem mestu je stal stari hipodrom, a o njegovi krasoti priča le še 30 m visok graniten obelisk iz Egipta, potem tisti v sredi odlomljeni kačji steber, ki je držal nekdanj v Delfih oni zlati trinožnik, katerega so Grki po zmagi pri Platejah darovali Apolonu; na nasprotnem koncu pa goli steber Konstantina Porfirogeneta, ki je bil nekdanj z bronastimi ploščami obložen,

a križarji so jih odtrgali in odnesli. Južno od Atmejdana je krasna Ahmedova mošeja, ki ima edina v Carigradu šest minaretov. Blizu nje se nahaja kot sultanova zadužbina javen, z arabeskami bogato okrašen vodnjak v podobi kapele. Prav blizu hipodroma, severno od njega je vodnjak »1001 steber«, t. j. nekdanji podzemeljski nabiralnik za vodo, v katerem pa sedaj vrvarji vrvi pleto.

V najbolj južnozahodnem delu Štambula prebivajo Armenci, zlasti v mestnem oddelku Kum-kapu (»peščena vrata«), kjer so se pripetili znani nemiri in poboji dne 30. septembra lanjskega leta. Prav na koncu mesta pa stoji razpadajoča trdnjava Jedi-kule (»sedmeri stolpi«) in zraven nje že omenjena »zlata vrata«. S postaje Jedi-kule se navadno jezdi okoli razpadajočega carigrajskega ozidja. Prav dobro se še pozna mestni jarek, zunanje (nižje), notranje (višje) ozidje in pa prav gosti stolpi, kakršne vidimo na podobah srednjeveških trdnjav. Zahodno od imenovane postaje se nahaja zgodovinsko imenitni kraj Sv. Štefan, kjer so Rusi s Turki mir sklenili dne 3. marcija l. 1878.

Severnozahodno od »tisoč in enega stebra« se pride k lepi nadgrobni kapele Mohameda II. (vsaki sultan si da namreč sam postaviti nadgrobni spomenik) in k »zgorelemu steburu«. Ta je stal s početka v Apolovem svetišču v Rimu, a Konstantin Veliki ga je dal prepeljati na »forum Constantini« ter postaviti nanj svoj lastni kip (predstavljajoč Apolona), katerega pa je strela na tla vrgla l. 1081.; odtod ime »zgoreli steber«. Takoj za njim je veliki pazar (čaršija), t. j. poseben del mesta, ki je pokrit ter ima zelo ozke in temne ulice, da obiskovalcu kar tesno prihaja pri srcu. V njem je tudi mnogo kavarn. Po noči zapro ta del, in stražijo ga posebni čuvaji. Tu je nakopičeno in razloženo vse mogoče blago iz usnja, volne, svile, bombaža in najdragocenejše preproge. Prodajalci vabijo vsakega tujca s sirenskimi glasovi, in brez velikih denarnih žrtev ne zapusti nihče tega neprijaznega mesta. (Primeri Aškerčevo balado »Bazarska legenda« v lanjskem »Zvonu« v št. 4.). L. 1894. je potres zelo poškodoval pazar, tako da so ga morali zapreti. Trgovci so se naselili v bližini, ali pa so se razkropili po mestu. Obetajo pa, da bodo pazar prenovili in lepše pozidali. Izstopivši iz pazarja, pridemo k »seraskieratu«, t. j. vojnemu ministerstvu. Sredi prostornega poslopja se nahaja vojaško vežbališče, kjer si sultan včasih ogleduje parade, in na njem visok okrogel stolp, s katerega je najlepši razgled po celem mestu, ker je to najvišja točka v Carigradu. Zlasti se lepo pregleda odtod Valentov vodovod, na katerega je prepovedano stopiti, ker so bili tujci preveč radovedni na bližnje hareme. Severno od seraskierata stoji velikanska

Suleimanie-mošėja, ki se zaradi vzvišene leže kaže najveličanstvenejše od vseh strani, zlasti pa z Zlatega roga: izmed deseterih od sultanov sezidanih mošej je ona najlepša, najkrasnejši vzor turškega graditeljstva (1550—1560). Sezidana je iz tvarine cerkve sv. Evfemije v Kaledonu po vzgledu sv. Sofije, le da je kupola za 5 m višja. Na zahodni strani je kvadratno dvorišče za ženske, na vzhodni pa vrtu podobno pokopališče, kjer se nahaja mavzolej Sultana Sulejmana in njegove žene. V mavzoleju je koran, katerega je sultan svojeručno prepisal, in pa vzbočena podoba mohamedanskega svetišča »kabe« in ozidanega dvorišča v Meki. Velikanske sveče stoje ob ogljih obeh krst.

(Dalje prihodnjič.)

L I S T E K.

Slovenska Matica nam je poslala to-le okrožnico v ponatisk: R a z p i s č a s t n i h n a g r a d. Vedno glasneje se v novešem času po javnih glasilih in v literarnih krogih izraža želja, naj bi Matica močneje gojila v svojih društvenih knjigah leposlovje. Da tej želji ustreže ter pospeši razvoj slovenske pripovedne književnosti, razpisuje odbor »Slovenske Matice« po določenih »Jurčič-Tomšičeve ustanove« 200 goldinarjev častne nagrade izvorni povesti slovenski, obsezajoči najmanj 10 tiskovnih pol. Ko bi pa ne došla nobena takšna povest, se razpisujeta zajedno tudi dve častni nagradi po 100 goldinarjev dvema izvirnima povestima, obsezajočima najmanj po 5 tiskovnih pol, oziroma dvema daljšima epičnima pesmima, ali pa eni povesti in eni daljši epični pesmi.

Spisi, ki se poganjajo za častno nagrado, morajo biti takšni, da po obliki in vsebini ustrezajo umetniškimi zakonom pripovedne književnosti vobče, poleg tega pa še književnim namenom »Slovenske Matice« posebej. Pisatelji, katerim se prisodijo častne nagrade, prejmo vrhu tega za svoja dela še navadne pisateljske nagrade, katere plačuje »Slovenska Matica« vsled § 12. svojega opravnega reda po 25—40 gld. za tiskovno polo. Rokopise je brez pisateljevega imena pošiljati odboru »Slovenske Matice«

do 1. julija 1896. leta.

Pisateljevo ime je pridejati rokopisu zapečateno in opremljeno z dotičnim geslom.

Ker hoče odbor s tem razpisom ustreči veliki večini Matičnih udov ter jim v roke podati lepo zabavno knjigo, pričakuje, da se slovenski pripovedni pisatelji — zlasti priznani slovenski pripovedniki, ki so se doslej ogibali »Slovenske Matice« — primerno odzovejo njegovemu pozivu.

V Ljubljani dne 1. decembra 1895.

Fr. Levce,
predsednik.

E. Lah,
tajnik.

Vabilo k družbi sv. Mohorja. Naši čč. gg. poverjeniki se morajo mnogo truditi, predno naberejo toliko število udov, kolikor jih je štela Mohorjeva družba v zadnjih letih in zlasti v ravno preteklem letu. Potem pa, ko dojdejo vpisalne pole v Celovec, je mnogo dela, da blagajnik vse zneske vknjiži, vse ude pregleda ter nove zapiše v bratovske bukve in na podobice, pole pa uredi za imenik in natisk; a kaj še je dela potem, predno tiskarna ves ogromni imenik dovrši! Da vse to doženemo o pravem času, je treba, da novi in stari udje za goda pristopajo k družbi. Naj se to že zdaj godi; saj ne bo več dolgo, ko po družbenih pravilih nabiro končamo. Do dne 5. sušca je skrajni čas, do katerega imajo gg. poverjeniki doposlati vpisane ude in udnino; kdor se oglasi pozneje, nima pravice do vseh knjig po enem goldinarju, ampak mora plačati za knjige po pravilih toliko, kakor po knjigarnah, in tu veljajo knjige enega leta še črez 3 gl. 50 kr.

Zatorej prav lepo prosimo častite naše poverjenike, vse duhovnike in rodoljube, naj ob vsaki ugodni priliki v cerkvi kakor zunaj cerkve zopet zgovorno besedo zastavijo v korist Mohorjeve družbe in njenih udov, da nas letos ne bode nikakor manj, ampak kar mogoče še več od lanskega leta. Seveda bo to marsikje že težko šlo, zakaj v nekaterih župnijah so — hvala Bogu — že na vrhuncu in ne morejo više, a z druge strani je le še dosti krajev, kjer bi se dalo še mnogo udov pridobiti, ako se ljudstvo bolje in večkrat opomni na Mohorjevo družbo ter se mu razlože velike in mnogovrstne koristi, ki udom dohajajo iz nje. Gotovo duhovnik in vsaki pošten človek z bridkostjo opazuje in ga v srce boli, ko vidi, kako neotesana je tu in tam mladina, včasih še celo starina, in koliko se nahaja pri ljudeh še res prave dušne grdobe. Kaj storiti, kako pomoči? Eden najgotovejših pomočkov je Mohorjeva družba! Izkušaj človeka zanimati za njene knjige, za njih berilo, pa ga boš ali ohranil nepokvarjenega ter ga še više olikal, ali pa mu boš premenil neugodno podobo v tako, da bo zopet človeku dostojna in naposled božja. V to delovati — kdo bi ne hotel, kdor ima srce na pravem mestu: duhovnik za svojo izročeno mu čredo, predstojnik za svoje podložnike, oče im mati za svoje otroke, gospodar za svoje domače ljudi!

Knjige izidejo iste, kakor so napovedane v »Glasniku družbe sv. Mohorja« v letošnjem koledarju. Večinoma so tudi že v stavku in deloma v tisku dovršene, le na »Zgodbah sv. pisma« delujeta najbolj njih marljivi g. pisatelj in potem tiskarna, družbenega koledarja za l. 1897. pa se bomo kmalu lotili. Za zadnjo to knjigo prosimo gg. pisatelje še prav mnogih dušnih prispevkov.

Molitvenik »Marija Devica, majnikova kraljica« se dobi vezan v platno z rdečo obrezo po 40 kr., v usnje z zlato obrezo po 60 kr. doplačila.

Bog nam blagoslovi v novem letu Mohorjevo družbo tako, da bo Slovencem v časno in večno srečo, pa v veliko čast pred svetom! Torej ne nazaj — ampak le naprej!

V Celovcu, dne 16. prosinca 1896. leta.

Odbor.

Die Slovenen und das österreichische Verfassungswerk von 1848/9. Von Prof. J. Apih. Str. 36 vel. 8°. Zaloga in cena? — O tem najnovejšem delu našega premarljivega vojaka nam je pisal strokovnjak, da je jedrnat izpisek iz istega pisatelja obširnejše knjige, ki jo je izdala Slovenska Matica (»Slovenci in 48. leto«). »O tej dobi«, pravi doslovno tisti strokovnjak, »je prof. Apih vestno porabil vse pristopne vire, vsako svojo sodbo dobro podkrepil, sploh tedanji položaj tako spoznal, kakršen je bil v resnici. Jaz ne bi vedel v Apihovem razmotranju kaj popravljati ali mu kaj prerekati.«

Slovanska knjižnica je prinesla v 46. snopiču, izdanem dne 15. januarja t. l., ta-le prevod: Ikonija, vezirjeva mati. Povest iz XVII. stoletja. Kr. srbska akademija nagradila jo s prvo ceno iz Marinovičeve ustanove za l. 1891. Srbski spisal Čeda Mijatović. Poslovenil Podravski. Str. 104. — Doslej še nismo utegnili prečitati tega snopiča.

Prešernova nova izdaja. Kakor smo pozvedeli iz dnevnikov, je presenetil slovensko občinstvo ljubljanski knjigar M. Fischer z nepričakovano izdajo Prešernovih poezij. Iz istih dnevnikov smo zvedeli, da je Fischerjeva izdaja jako elegantna, tiskana v »elzeviru« in opravljena po najnovejšem vkusu v Lipskem i. t. d. Dasi doslej našemu uredništvu še niso poslali nobenega izvoda v oceno ali vsaj na ogled, so nam vendar že od nekaterih prav verodostojnih in poklicanih mož došle ne baš ugodne sodbe o najnovejšem Prešernu. Soglašajo se te priče v tem, da se nahaja v njem dokaj tiskovnih hib, veliko preveč, nego da bi jih mogli odpustiti dandanes kaki pesniški zbirki sploh, zlasti pa še zbirki Prešernovih poezij. Eden izmed omenjenih gospodov nam je poslal celo natančen zapisnik vseh tiskovnih napak; hranimo ga ter ga objavimo o priliki. — Dalje je soglasna sodba o Fischerjevem Prešernu ta, da je njega tisk, pa se imenuj elzevir ali karkoli, veliko — predroben. Baš glede tiska nam je došel drašičen ugovor; zato navedemo kar doslovno iz njega najznačilnejši odstavek: »Jaz imam izvrstne oči ko ris,« pravi častiti dopisnik, »ne potrebujem naočnikov — pa samo zaradi svojih dobrih in zdravih oči ne bom čital Fischerjevega Prešerna. To je tisti . . . tisk, katerega smo se srečno odkrižali v »Zvonu« pri pesmih« . . .

In potem pa tekst, tekst, tudi če odštejemo tiskovne hibe! Ni treba, da bi bili »dlakocepitelj«, a vendar nam mora biti do največje natančnosti in skropulozne vestnosti glede besedila Prešernovih poezij. Kar je Italijanom Dante, kar sta Nemcem Goethe in Schiller skupaj, to je nam Prešeren, preje več, nego manj. Sedaj pa pomislimo, kako negujejo in čuvajo in obožujejo Italijani in Nemci in menda vsi omikani narodi svoje ljubljence. In glede Prešernovega teksta se je tudi že mnogokaj zvršilo in dognalo. Res, da se niso dognala niti načela, po katerih bo treba postopati v pravopisju; ali o mnogih nedostatnostih Levstikovega besedila (v Stritar-Jurčičevi izdaji) so že odlični slovenisti razpravljali in mnoge Levstikove hibe v ločilih tudi res popravili. Na te popravke pa se Fischerjeva izdaja nič ne ozira.

Po vsem tem pač ni prenačljiva sodba, da po Fischerjevi izdaji ni postala odveč nova kritična izdaja Prešernovih poezij.

Podpornega društva za slovenske visokošolce na Dunaju, ustanovljenega l. 1888. o vladarski štiridesetletnici Njegovega Veličanstva cesarja Frančiška Jožefa I., sedmo letno poročilo. Na Dunaju 1895. Izdalo in založilo društvo. — Str. 19 male 8°. — Iz poročila smo razvideli, da je imelo društvo v preteklem šolskem letu vseh dohodkov 1122.68 gld., vseh stroškov pa 1239.94 gld. in vsega vkup v sedmih letih stroškov 6336.46 gld. — Kako blagonosno delujejo darovi, ki jih naklanjajo dobrotniki temu društvu, dokazuje zlasti primer, ki se navaja v tem poročilu: »Ko je pred 7 leti društvo komaj pričelo svoje delovanje, je prosil tudi koroški Slovenec podpore. Še isto leto je zvršil svoje študije zelo vesel se je zahvalil društvu za podporo, poudarjaje, da brez te podpore svojih študij ne bi bil mogel tako hitro zvršiti.« Taka fakta in pa sestava društva, v katerem nahajamo samo imena odličnih na Dunaju bivajočih rojakov, so nam trdno poročstvo, da niso zlepa kateri narodni novci bolje obrnjeni, nego so žrtve, ki jih doprinašajo dobrotniki temu društvu. Naj bi mu jih probujena krščanska in narodna zavednost naših rojakov obudila in naklonila še več po vseh slovenskih zemljah!

Prešernovih treh nemških sonetov slovenski prevod. — Prilike ljubezni.

I.

»Pomlad je tu, pozdrav do nje odmeva
Z livade, gore, reke in dobrave,
Vsak pesnik spomni zdaj se nje proslave,
Vsak za-njo se v navdušenju ogreva;

Samo tvoj spev pomladi ne opeva,
Poletja ne, jesenske ne narave;
Ljubezni srčno bol le, nje težave
Bridkostne, vendar sladke, razodeva.« —

»Z visokim svodom sinja ti nebesa
Odsevajo iz jezerske gladine
In, ki ob bregu rastejo, drevesa;

Ko pa viharja prihrumi vršenje,
Tedaj pač v vodi slika ta izgine,
Valov le kaže jezero kipenje.« —

II.

Tak, kakor tisti, ki mu vse imetje
Razburkano je morje pokopalo,
Ki čisto sam se reši na obalo
Otoka zapuščenega v zavetje

Ter vse prepleza, kjer li kak razgled je,
Če bi se kod rešilo prikazalo,
Če ladje bi bandero zavihralo, —
Ko zavihra, veselja ves prevzet je:

Tak jaz, ki mi brez tebe tek života
Samotnega otoka je pustota,
Krog kterega vihar valove suka,

Tak jaz se veselim, ko na vse kraje
Boječe krog in krog se oziraje
Uzrêm le trake tvoje ga klobuka. —

III.

Kak hrepeni ujétnik koprneče
V podzemni ječi, kjer le tema vlada,
Po jasnem dnevu, kjer svetloba mlada
Prešinja zrak, kjer solnce se leskeče. —

Todà če stopi ven iz temne ječe
Pod neba sinji svod kar iznenada,
Svetlobe ost tako v okó ga zbada,
Da vejica nad njim mu kar trepeče. —

Kak hrepením po nje očesa luči,
Ki duši moji je življenja zarja,
Ki v mojem srcu dan in noč ustvarja!

Todà če se, da srečam jo, naključí,
Njo, ki v nadzemski se krasoti sveti,
Ne upam vanjo si očí upreti. —

Dr. Fr. Pr.

To je prevod treh Prešernovih sonetov, ki so bili pod naslovom »Liebesgleichnisse« v nemškem jeziku natisnjeni v 21. številki Ilirskega lista iz leta 1834. (24. majnika). Kdor iz skušnje ve, kako težavno je prevajanje pesniških proizvodov (sonetov pa še posebno), tisti se ne bo čudil, da se prevod ne drži z dosledno natančnostjo nemške matice. Pa za silo se že bere. — Trudil sem se sicer zadeti ton Prešernove dikcije, vendar sem moral sprejeti nekatere izraze, ki jih pač menda Prešeren ne pozna, n. pr. proslava, svod, uzreti i. t. d. — Teh sonetov sicer ni šteti med najboljše Prešernove pesni, vendar bi morda utegnili ugajati »Zvonovim« čitateljem, ker so Prešernovi. Pošiljam jih zato »Zvonu« v ponatisk. Če tudi slovenske besede niso Prešernove, pa so misli, in te, mislim, da so po večjem neskaljene — in duh je, ki oživlja, ne črka.

L. P.

Materialien zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie. I. Resianische Texte, gesammelt in den JJ. 1872, 1873 und 1877, geordnet und übersetzt von J. Baudouin de Courtenay. Nebst Beilagen von Ella von Schoultz-Adaiewski. St. Petersburg, 1895, 8°, LXVII, 708. (Knjiga ima tudi ruski naslov).

Tudi Slovencem dobro znani poljski učenjak prof. Baudouin de Courtenay, sedaj zastopnik primerjajočega jezikoslovja na krakovskem vseučilišču, je izdal pri ruski akademiji obširno knjigo natančno zapisanega dialektičnega gradiva. Pravljičice, pesni, pregovori in razgovori v pristnem in nepokvar-

jenem rezjanskem narečju — to je vsebina najnovejšega truda zaslužnega učenjaka. Prof. Baudouin de C. ni samo prav točno zabeležil vse posebnosti tega narečja pri zapisovanju svojega gradiva in temu dodal tudi dosloven nemški prevod; on je storil še več. Zaznamoval je s posebnim tiskom vse romanske tujke, katerih rezjansko narečje kar mrgoli, in nemške izposojenke. Knjiga je enako važna za dialektologa, kakor za folklorista. Dobro je storil izdajatelj, da je na koncu dodal jako vestno in natančno izdelan indeks. Zanimiv je obširni uvod. Naj ga preberó vsi oni, ki ne vedo, kako težavno je točno zabeležiti vse malenkostne posebnosti in nianse kateregakoli živega govora. Zato najdemo tudi v tej knjigi za isti glas različne črke na različnih mestih. Ko je izdajatelj prvokrat bival med Rezjani, mu niso bili nekateri rezjanski samoglasniki po svoji naravi jasni; šele pozneje je njih kakovost spoznal. To je tudi vzrok, da je v njegovi pred dvajsetimi leti izdani knjigi o rezjanskem glasoslovju (Opyt fonetiki rez. govora.) nekoliko netočnosti; kdor hoče to knjigo rabiti, se bo moral odslej ozirati na uvod tu oznanjene knjige. Razen gradiva, ki ga je nabral iz ust naroda v rezjanski dolini, je objavil v knjigi znova še rezjanski katekizem; tega imamo tedaj zdaj že v treh izdajah. Tej knjigi bosta sledili še dve, ki prineseta dialektično gradivo slovenskih beneških narečij in sicer iz krajev: Gemona, Tarcento, Cividale in Sv. Peter. — Narečje pozabljenih in oddaljenih Rezjanov je med vsemi slovanskimi narečji izmed najbolj proučenih in znanih. In to je zasluga prof. Baudouina de C. Z nekakim ponosom lahko Rezjani kažejo na to, če sploh vedo o tem, da imajo oni in njih deželica v slavistiki že celo literaturico.

Vatroslav Oblak.

Slovensko gledališče. Intendanciji slovenskega gledališča bi delali krivico, ako ne bi priznali, da skrbi za raznovrstnost, in da se pošteno trudi, da bi zadostila svoji ne baš lahki nalogi. Da, rekli bi skoro, da sega preveč hlastno po novostih, ako ne bi vedeli, kje tiči temu vzrok. Gledališča po večjih mestih imajo v tem oziru pač mnogo ložje stališče. Tam se ena igra ponavlja teden za tednom vsaki večer, in gledališče je vedno polno; pri nas pa je kaj izrednega, ako ena igra ali opera štirikrat do pekrat za silo napolni gledališče. In kolikokrat se vara intendancija našega gledališča v svojih najbolj upravičenih nadah! Na oder se spravi n. pr. tako znamenita opera, kakor je »Karmen«, in pričakuje se po vsej pravici, da bode gledališče nekolikokrat razprodano, a bilo ni doslej niti enkrat tako polno, kakor je bila pri opernih novostih v prejšnjih časih navada. Ni čuda tedaj, da imajo krogi, katerim je skrbeti za repertoar našega gledališča, mnogo preglavice, in da izkušajo spraviti vedno zopet kaj novega na oder.

Ker smo že omenili opere »Karmen«, se pomudimo najprej nekoliko pri njej. Onim, katerim se je primilila opera »Janko in Metka«, je donela godba v tej operi vsekakor nekoliko tuje na uho. Kontrast med obema glasbama je res velik. Toda vsako opero moraš itak večkrat slišati, uho se ti je mora »tako rekoč« privaditi, če hočeš imeti užitek od nje. Pričakovati je tedaj še vedno, da se tudi naše občinstvo še sprijazni z Bizetovo glasbo.

Pela se je dotedaj ta opera in sicer v času od 15. decembra l. l. pa do 15. januarja t. l. trikrat na našem odru. »Karmen« se odlikuje mimo večine drugih oper po svojem jako dramatičnem dejanju. To pa je vzrok,

da ta opera ne zahteva samo izvrstnih pevskih, temveč tudi dobrih igralskih moči. Zlasti naslovna uloga mora biti v spretnih rokah. In pri nas je tudi res bila. Gospica Jungmanova je v vsakem oziru prav dobro pogodila strastno, po uživanju hlepečo, a nestanovitno Karmen, ki z neznatnimi sredstvi in z majhnimi umetnimi hvati mogočno vpliva na moška srca, jih mami ter z demonsko silo priteguje na-se. Pa tudi njenemu petju se ne da nič očitati, ker je bilo vseskozi primerno in značilno. Nje glas je mogočen, dasi ne tako čist, kakor gospice Ševčikove, ki si je kot Micaela pripela zopet mnogo glasnega priznanja. Gospod Purkrabek (Don José) se nam je zdel prvokrat in drugokrat nekoliko hripav, pri tretji predstavi pa mu je bil glas zopet dober. Pel in igral je s potrebno živahnostjo. Če bi hoteli govoriti o gospodu Nolliju, ki je pel ulogo Escamilla, bi morali povedati to, kar smo povedali o njem že tolikrat, da je namreč dika naši operi. Takisto je gospod Vašiček kot Zuniga le pohvale vreden.

Nekatere manjše vloge bi pač zahtevale boljših moči. Tudi ženski zbor nam v tej operi ni ugajal posebno. Vobče pa smo lahko tudi na uprizoritev te opere ponosni. Komur se zdi naša hvala nezaslužena, naj gre kdaj poslušat opere v večja provincijalna mesta; in prepriča se, da drugod še tako ni, kakor pri nas.

Razen tega sta bili v gori navedenem času še dve operni predstavi. Ponavljala se je namreč 19. in 29. decembra l. l. Humperdinckova opera »Janko in Metka« in sicer z istim uspehom, kakor se je pela že prej dvakrat.

Dramatičnih predstav je bilo od 15. decembra 1895. l. do 15. januarja t. l. samo toliko, kakor opernih, torej pet. Dne 17. decembra l. l. in 12. januarja t. l. so se predstavljale »Ugrabljene Sabinke«, burka v 4 dejanjih, ki sta jo spisala Francišek in Pavel pl. Schönthan. Pri drugi predstavi te igre je imel režiser slovenskega gledališča, g. Rudolf Ineman, svojo benefico. Občinstvo je temu tako nadarjenemu in po pravici priljubljenemu igralcu ta večer izkazalo prav v obilici svoje simpatije. Kaj bi pa tudi bile »Ugrabljene Sabinke« brez takega ravnatelja, kakršnega nam je podal gospod Ineman! In vendar, kako preprosta, kako naravna je njegova igra! Seveda je tudi njegova maska mnogo pripomogla k smehu. In pa tista njegova hoja! Tudi če nič govoril ni, da si ga le hoditi videl, si se mu že moral smejati! Takih igralcev, ki bi se dali uporabljati v tako različnih ulogah, kakor gospod Ineman, in to povsod s tako lepim uspehom, je pač malo. Ne želimo družega, nego da bi gospod Ineman še dolgo ostal pri našem gledališču, ne samo zategadelj, ker je sam izvrsten igralec, temveč tudi radi tega, ker se nam vidi, da ima precejšnji vpliv na vse drugo igralno osobje. Še razdelitev ulog se nam zdi sedaj mnogo srečnejša, nego je bila včasih, in to je morda tudi g. Inemanova zasluga.

Jako dober je bil v tej igri gospod Verovšek kot profesor. Gospod Verovšek je izmed najmarljivejših naših igralcev. Izročajo se mu različne vloge, in zadovoljni smo večjidel z njim. Seveda, ko bi trdili o njem, da je poseben umetnik, bi nam morda on sam ugovarjal. Toda včasih ima prav srečne večere, n. pr. ravno pri »Ugrabljenih Sabinkah«. Ne vemo, če bi se dalo iz tega profesorja kaj mnogo boljšega ustvariti, nego je ustvaril on. Tudi se nam zdi, da se gospod Verovšek pošteno trudi, da bi napre-

doval; to pa je lastnost, katere pogrešamo pri mnogih naših igralcih. Tako nam n. pr. gospod Lovšin, ki je igral v tej igri ulogo dr. Novaka, ne da nikdar povoda, da bi o njem kaj drugega povedali, nego je-li znal svojo ulogo, ali ne. Škoda, da ta gospod ne ume nekoliko bolje naloge gleda liškega igralca! Saj bi drugače ne bil neprijetna prikazen na odru. Ravno tako so zelo redke uloge, v katerih nam gospod Orehek prija, četudi mu ne odrekamo talenta. V igri, o kateri ravno govorimo, vsekakor ni bil srečen.

Gospa Danilova se nam je zdela kot profesorjeva soproga vsaj v nekaterih potezah nekoliko premelanholična. Gospicama Polakovi (Marjana) in Slavčevi (Pavla) nimamo, kar se igre tiče, ničesar očitati, dasi bi gospodični Slavčevi priporočali to, kar se ji je pri drugi priliki priporočalo že od druge strani, namreč nekoliko decentnejše vedenje. Način, kakor se je ona pri drugi predstavi te igre sukala na odru, je — vsaj ogromni večini gledališkega občinstva — nespodoben. Tacih slabosti naj se omenjena gospica iznebi, in ne bo se ji treba bati graje, tem manj, ker smo izza tistega časa, odkar se ji ne izročajo več uloge, ki presegajo nje moči, z njeno igro vobče prav zadovoljni.

Dne 21. in 26. decembra se je predstavljala novost »Brat Martin«, ljudska igra s petjem v štirih dejanjih, nemški spisal Karol Costa. Ta igra, dasi se o njej ne more reči, da je poseben umetniški proizvod, je na Dunaju neki zelo vlekla, in tudi pri nas se je občinstvo zelo ogrela za njo. V bratu Martinu tiči kos filozofa. »Mundus vult dicipi, ergo decipiatur«, s tem izrekom se on predstavlja občinstvu. Toda delali bi mu krivico, ako bi mu verjeli, da se drži vseskozi tega načela. On nabira milodare za reveže, zraven pa, in nekoliko baš zaradi tega, zdravi, kakor ve in zna, telesne in srčne bolečine. Ako se semtertja posluži kake majhne prevare, mu je ne moremo zameriti, ker z njo nikomur ne škoduje, in namen, katerega hoče s tisto prevaro doseči, je vseskozi plemenit. Igra ni brez moralnega jedra, in, ker je zraven tega zelo zabavna, upamo, da je nismo videli zadnjič na našem odru.

Ta igra zahteva, kakor skoro vse ljudske igre, mnogo igralnega osobja, kadar pa zagledamo na gledališkem listu tiskanih mnogo osob, navdaja nas vselej strah, da predstava ne bode taka, kakršna bi morala biti. Saj je znano, kako včasih majhna nerodnost uniči in pokvari ves učinek, in kadar sodeluje toliko osob, se dogodi prav lahko, zlasti pri nas, kaj tacega. Da je bil naš strah neutemeljen, in da se je izteklo vse prav gladko, je nov dokaz za napredek naših dramatičnih predstav. Razen gospoda Inemana, ki je igral brata Martina s primerno dostojnostjo in potrebnim humorjem, se je odlikovala zlasti gospica Polakova kot Lipčetova soproga. Kdor jo je videl, je moral pač vzdihniti: »Tako srditih žen nas Bog varuj!« Gospoda Podgrajskega Lipče je bil tak, kakršni so vsi krojači na odru, i vendar radi priznavamo, da je mnogo primomogel k smehu in torej tudi k uspehu. Saj kaj drugega se iz take uloge tudi ne da napraviti.

Prav ljubka je bila tudi gospica Slavčeva v tej igri. Tisto je pa res, da bi mlinarice s takimi toaletami po Dolenjskem zaman iskali. Tudi gospoda Danila (mlinarja) in gospice M. Nigrinove (Špele) nam je pohvalno omeniti.

Dne 6. januarja t. l. pa se je predstavljala pri nas toli priljubljena narodna igra »Revček Andrejček«. Naslovno ulogo je igral gospod Ineman, in občinstvo ni bilo z igro nič manj zadovoljno, kakor v tistih časih, ko je to ulogo še igral gospod Borštnik. Z.

Matice hrvaške knjige za l. 1895. so nam ravnokar došle, a poročilo o njih smo morali radi tesnega prostora za to pot odložiti.

Nova protestantovska knjiga. Prof. Jagić je dobil v roke iz nekega gornje-avstrijskega samostana doslej neznano hrvaško protestantovsko, z latinico tiskano knjigo, ki obsega prevod prorokov in ima tudi lesoreze. Žal, da nima naslovnega lista. Zanimiva je tudi za slovensko književnost, ker se prevod prorokov v Dalmatinovi bibliji strinja s to hrv. knjigo. O tej knjigi bo prof. Jagić obširneje poročal in razpravjal v dunajski akademiji.

Dela po narodopisni razstavi češkoslovanski.¹⁾ (Konec.) Iz publikacij, ki so že izšle ali pa se še pripravljajo, omenim samo še: *Sborník Čechů dolnorakouských*. Redaktor: dr. J. Karásek. Nákladem národopisného odboru dolnorakouského ve Vídni (Cena 2 gld.). Ta zbornik ima tudi za nas važnost, kajti ne slika nam samo probujenja in razvitka dunajskih Čehov, ampak tudi drugih Slovanov, katerim so bili Čehi učitelji slovanske vzajemnosti. S posebnim zanimanjem se torej čitajo ponatisnjeni spomini Fr. B. Ševčíka »Zpěv slovanský a pestování společenského života ve Vídni od r. 1841. až do r. 1862.« Češki narodnjaki so se začeli najprej po gostilnicah in kavarnah shajati ter gojiti petje in godbo. Že l. 1842. je bila kavarna Hrvata Gerlovića na Bauernmarktu priznana središče Čehov, Hrvatov, Srbov in Slovencev, h katerim se je semtertja pridružil tudi kak Poljak. Prve stalne pevske vaje so bile l. 1842.—43. v gostilnici »Zum Ochsen« v VIII. okraju (zdaj Florianigasse št. 29); ali že l. 1843. so se nahajale tudi že v drugih okrajih podobne gostilnice, kjer so se vsi Slovani brez razločka narodnosti in stanu shajali. Dne 4. febr. l. 1844. je bila tudi v VIII. okraju prva plesna zabava, iz katere so se razvili v naslednjih letih velikanski slovanski plesi. Njih so se udeleževali odlični možje in plemiči iz vseh slovanskih dežel, pa tudi visoka gospoda dunajska, kajti slovanski plesi so prišli hitro v modo. L. 1845. je bil prvi javni koncert, in tudi o takih slovanskih »besedah« se je govorilo v vseh odličnih krogih. Čehi so imeli takrat na Dunaju več imenitnih umetnikov, drugi pa so jim prihajali iz domovine ali iz tujih krajev na pomoč. Za zabavo je skrbel od l. 1845. dalje odbor starejših rodoljubov. Vstopnina se k besedam do l. 1848. ni plačevala; vstopnice so se dajale znanim Slovanom, visokim osebam, plemstvu, uradnikom in umetnikom, katerih prijaznost se je hotela pridobiti. Tudi svojega knjigotržca so imeli Slovani že od l. 1835., namreč Dunajčana V. Benedikta, ki se je marljivo učil slovanskih jezikov. L. 1848. in njega nasledki so pretrgali to mlado življenje, ali njega iskre so tele dalje, in skoro isti dorevolucijski rodoljubi so že 1. marcija l. 1859. zopet priredili »slovanski bal«, l. 1860. oživili slovanske besede, na koncu l. 1861. pa že premišljevali o ustanovitvi slovanskega pevskega društva, katerega pravila so bila v začetku l. 1862. predložena in potrjena. Iz njega se je kmalu (l. 1864./65.) izcimila »Slovanská beseda«, katere zgodovino je rav-

¹⁾ Na str. 64. 1. št. naj se čita v 2. in 3. vrsti predzadnjega odstavka: *Hořického* *Hořicích* nam. *Kořického*, *Kořicích*.

natelj A. Jan Kalandra popisal v posebni knjigi.¹⁾ Bila je poklicana, da postane društveno središče vseh dunajskih Slovanov. Med odborniki nahajamo zares zastopnike vseh slovanskih narodov (izmed Slovencev P. Kozlerja); med udi in gosti so bili najodličnejši Slovani vseh plemen. Slavni poljski slikar Grottger je načrtal podobo, na kateri Slovani iz velikega kamena dolbejo mater Slavo.

Po tridesetih letih bi se danes dalo že tudi o tem pisati, zakaj je slovanstvo na Dunaju, posebno pa slovanska vzajemnost, vsaj navidezno nazadovalo, ne pa napredovalo. Jaz omenjam tukaj kratko, da je mnogo zakrivil dualizem, ki je vse Slované v monarhiji mnogo bolj razklal na dve polovici, nego navadno mislimo. Mogočne stebre je izgubil slovanski življenj na Dunaju, ko se je odpravila hrvaška dvorna pisarnica in Hrvatje in Srbi niso več prihajali v dunajski državni zbor. Počasi pa se je tudi razkadila prvotna vseslovanska navdušenost, ker ni imela dovolj realnih tal. Veliko češko plemstvo z malimi izjemami vendar ni bilo za taka društva ustvarjeno; poleg Ivana Aksakova, ruskega arhierija Rajevskega, Adolfa viteza Dobrjanskega niso mogli dolgo ostati knezi Czartoryski in knez Lubomirski; kajti ni bilo skupnih teženj in skupnega — jezika. Vsa slovanska društva (Pevsko društvo, Beseda, Sokol) so postala bolj ali manj češka, in dandanes se le še „Zpěvacký spolek slovanský“ drži načelno svojega prvotnega programa. To je bil popolnoma naraven razvitek; vendar smo zašli predaleč, in bilo bi že treba misliti na nova vezila.

Tudi v drugih poročilih, ki nam jih podajejo grof Jan Harrach, dež. sodn. nadsodnik Rybička, sekcijski načelnik H. Jireček, dr. Lenoč in sam urednik po raznih virih, nahajamo marsikaj zanimivega. Tako je grof Harrach izpisal iz svojega dnevnika, da so v znani palači na Freyungu 2. aprila l. 1843. ob godu njegovega očeta igrali člani najvišje aristokracije češke Klicperov »Rohovní četverrohý«. (Sedanji najvišji deželni maršal češki knez Jurij Lobkovic je predstavljal natakara).

V drugem oddelku podaja dr. Špaček načrt zgodovine grofov Harrachov, ki so v 14. in 15. stoletju imeli posestva tudi po slovenskih deželah; razni pisatelji nam predstavljajo češko šolstvo na Dunaju, zgodovino češčine v vojaški akademiji v Dunajskem Novem mestu, imenitne češke zdravnike na Dunaju (napisal prof. kirurgije Maydl), znamenitega kiparja A. Wagnerja (njega »Gänsemädchen« poznajo pač vsi Slovenci, ki so bili na Dunaju), proti kateremu so njegovi tekmeči tolikokrat izkoristili njegovo češtvo (tako je dobil n. pr. tudi prvo darilo za Mozartov spomenik, ali da se njega načrt ne izvrši, se je izpremenil prostor za spomenik), Arnošta Förchtgotta Tovačovskega, prvega kapelnika Slov. pevskega društva (popisal J. A. Kalandra), arhitekta Fr. Schmoranza, katerega nas spominja egiptovska soba v avstrijskem muzeju za umetni obrt, in za dunajske Čehe zaslužne može, kakor so Kalandra, J. Maruška, dr. Moser, V. Prousek i. t. d. Svoje spomine z Dunaja nam pripovedujejo tudi nekateri učenjaki (Woldřich, U. Jarník) in umetniki. Zanimiva je zgodovina čeških društev na Dunaju; nepolitičnih je 35, sokolskih 5, nekaj političnih in gospodarskih ter mnogo delavskih, ki so vsa socialno-demokratiška ali pa radikalno-socialistična.

¹⁾ Dějiny Slovanské Besedy ve Vídni za první třicetiletí jejího trvání (1865 do 1894).

V narodopisnem oziru je posebno važen članek dr. J. Karáska o čeških vaseh Poštořia (Unter-Themenau), Nová Ves (Ober-Themenau), Hlohovec (Bischofwart) na moravsko-ogrski meji. Te vasi, ki so si pred nekoliko leti priborile pri upravnem sodišču prve češke šole, so, kakor nekatere druge, bile prej hrvaške. Ikavski Hrvatje so se posebno v 17. stoletju naselili daleč na sever po zahodnih ogrskih županijah do Požuna. Ne vem, kako se hranijo v sosesstvu Nemcev, ali v bližini Slovakov izgubljajo svojo narodnost; bolj kompaktni in naprednejši kulturni živelj jih slovači. Posebno zanimiv pa je ta pojav v omenjenih vaseh, ker tukaj so poslovačeni Hrvatje podvrženi še češkemu kulturnemu življenju in jeziku, tako da govorijo in pišejo slovaško-češko mešanico, ali seveda češčina vedno bolj prevladuje. Samo v Hlohovcu je Karásek našel še kakih 20 oseb, ki še med seboj govore hrvaški, drugače pa na Hrvate spominjajo le mnoga hrvaška imena in pa — dunajsko ime za razne krošnjarje in krošnjarice (posebno trgovke s sadjem), ki se redno zovejo »Kroboten, Krobotinnen«. Podrobnosti tega članka priporočamo hrvaškim filologom in narodopiscem, naj se z njimi seznanijo. Iz vsega se vidi, da se »zapuščena veja«, kakor zove J. S. Machar v uvodni pesmi dolnje avstrijske Čehe (uradno jih je bilo 1890. l. 93.481, na Dunaju samem 63.834), precej dobro drži svojega debela.

Vsi književni doneski in lepe ilustracije v tem zborniku, izmed katerih mnoge predstavljajo dunajska dela čeških umetnikov, pričajo, da so se Čehi marsikaj na Dunaju naučili, kar so potem na korist svoje domovine porabili, in da se jih izmed onih, ki ostajajo na Dunaju, vedno manj gubi svojemu narodu, ki jih tudi podpira v težkem boju. Gotovo je za češki narod boljše, ako se njega sinovi selijo v bližnje pokrajine, ne pa v Ameriko; kajti tukaj celo bolj mnogoštevilni naseljenci, nego so češki, morajo svojo narodnost skoro izgubiti.

M. Murko.

Lekcii po slavjanskemu jazykoznanju Timofea Florinskago. Častø pervaja. I. Vvedenie. II. Jugo-zapadnye slavjanskie jazyki (bolgarskij, serbo-horvatskij i slovinskij). Kiev, 1895, 8°., 526.

Prof. Florinskega »Predavanja o slovan. jezikoslovju« so v prvi vrsti namenjena vseučiliščnikom in so prvo rusko izvorno delo, v katerem se skupno obravnavajo vsi slovanski jeziki. Pisatelj se je vestno oziral na najnovejše preiskave in porabil skoraj vso najnovejšo znanstveno literaturo, in zato se zrcali v njegovi knjigi napredek slavistike v najnovejši dobi. V vsakem jezikovnem vprašanju nas pouči o najnovejših nazorih in mnogokrat tudi pokaže, v kateri smeri bo treba preiskovanje nadaljevati. Pri večjih poglavjih je dodan obširen pregled vse literature, le malokaj je pri tem prezrl vestni pisatelj.

Prva knjiga nam podaje v štirih poglavjih razen uvoda glasoslovje in oblikoslovje južnoslovanskih jezikov, in sicer v prvem poglavju uvod (1—44): pregled slovan. narodov, razmerje med slovan. in indoevropskimi jeziki, slovan. prajezik, sorodnost slovan. jezikov, metodo preiskavanja, pregled literature o primerjajoči slovan. slovnici; v drugem (47—189): bolgarski jezik; v tretjem (190—380): serbohrv. jezik; v četrtem (381—520): sloven. jezik. O vsakem jeziku razpravlja pisatelj na podlagi književnega jezika v sledečem redu: najpoprej kratek pregled literature o dotičnem jeziku, potem

obraz in razprostiranje jezika, zgodovinski pregled jezika, glasoslovne posebnosti, naglas, oblikoslovje, pregled in karakteristiko narečij.

O knjigi ne morem tu obširneje poročati, samo toliko naj omenim o slovenskem oddelku, da ustreza dosti bolje našim sedanjim zahtevam, kakor dotična poglavja v Mikloš. primerjajoči slovnici. Vendar je tudi v tej knjigi ruskega učenjaka naša slovenščina samo nekako fragmentarski in neenakomerno obdelana; pisatelj ni mogel upotrebiti vsega, kar se je v novejšem času pisalo o našem jeziku. Zato se je tu vrnila tudi marsikatera neljuba pomota. Vobče se pa tu bolje predstavlja zgodovinski razvitek slovenščine, kakor v Mikloš. knjigah, in o slovenskih narečjih je v tej knjigi zbrane še največ podatkov. Se to-le. Tudi Fl. pobija odločno zastarelo mnenje, da je čakavščina pravo pravcato hrvaško, štokavščina pa prvotno le srbsko narečje. Kajkavsko narečje je uvrstil v srbohrvaško skupino. Pri tem mu niso bili toliko merodajni jezikovni razlogi, kolikor etnologične in zgodovinske razmere. Toda o tem se ne more dvomiti, da so pri določevanju vprašanja, je-li kajkavščina sorodnejša s slovenščino ali s sosednjo hrvaščino, edino merodajni jezikovni razlogi. Da so Kajkavci Hrvatje, o tem itak nihče ne dvomi, ker se sami priznavajo za Hrvate, in ker jih z njimi veže večstoletna zgodovina, in mi se jih nismo nikoli lastili, toda drugo in od tega neodvisno vprašanje je o sorodnosti njih narečja z južnoslovenskimi dialektičnimi skupinami. Severni kajkav. govor je sorodnejši s sosednjimi slovensk., južno kajkav. narečje pa s hrv. čakavščino. Tudi Fl. priznava, da prodira in napreduje starobolg. ali macedonska teorija. — To knjigo tedaj lahko priporočamo vsakomu, ki se zanima za slovenščino ali bližnjo jej srbohrvaščino.

Vatroslav Oblak.

Listnica uredništva. Zvonimir: Kakor zadnjič. — Pošiljatelj u »Prošnje umrle«: Nobena izmed Vaših dosedaj nam poslanih pesmi, žal, ne zasluži naziva pesem, ker v nobeni ni bilo najti nič poezije. Smatramo Vas za pametnega moža, pa mislimo, da nam boste hvaležni zaradi naše odkrite izjave. Izkušajte na kakem drugem prosvetnem polju koristiti narodu svojemu. — Božan S: Nerabno. — No tranjec: Kakor zadnjič. — Adolf: Poslali ste nam pač nekaj verzov, toda — nič poezije. Sokolov: Če se ne motimo, smo Vam že zadnjič povedali, da niste brez lirske žile, toda v novih nam poslanih stihotvorih ni najti nikjer prave izvorne, krepke misli; vse je presentimentalno; sentimentalnost pa je — nezrelost. — Ž.: Ne naš »Zvon«, ne nobeden drug književni časopis, kateri sploh ve, kaj je prava umetnost, prava poezija v vezani ali v nevezani besedi — vse eno! — ne bode sprejemal Vaših, kakor sami navno poudarjate, »konservativnih« (!) pesmi. Kaj je »konservativizem« v politiki, to ne spada v naš nepolitični časopis; konservativizem v umetnosti, v poeziji pa pomenja naravnost propad umetnosti in prave poezije same; to je »contradictio in adjecto«, to je karikatura — konservativna umetnost in poezija je negacija prave božje umetnosti in poezije same. Zgodovina literatur in umetnosti nam to potrjuje. Zajahajte torej svojega Pegaza-evnuha pred kako drugo leposlovno uredništvo, mi ne vemo kaj začeti z njim. Prava umetnost, prava poezija bodi nezavisna, svobodomiselnna in napredna — ali pa je ne bodi! . . .

